

A HÁBORÚ A LELKEM TÜKRÉBEN

ÍRTA:
SAMASSA DÉSY ANNIE

KIADJA
A SZENT SZÍV-INTÉZET HÖLGYEK MARIA-KONGREGÁCIÓJA
IRODALMI SZAKOSZTÁLYA

ISTEN DICSŐSÉGÉRE
ÉS A HAZA OLTÁRÁRA

AJÁNlja FEL

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Kötetbe gyűjtöttem azokat a könnyfátyolos képeket, imatöredékeket, hangfoszlányokat, amelyek a háború kezdete óta annak egyes tünetei és eseményei szerint, annak különböző fázisai közben, különböző időpontban abba a tükörbe néztek bele, amelyet a lelkemben hordok.

Különös tükör a lélek tükre. Az élet néz bele.

Megértő képességünknek csak a fonsora az, ami a miénk, ami egyéni. A képeket az élet szolgáltatja.

Az élet eseményei szolgáltatják a gondolatot is, amely lelkünkben, mint érzés, testet ölt. A szó csupán ruhája az érzéseknek.

A dal, a sóhaj, a zokogás, a fohász is — amelyeknek hanggyűrűivel az élet tele van — zengő nyomokat hagynak hátra a lelkünkben.

A lélek akusztikájától függ csupán, mit és mennyit tud visszhangként azokból megőrizni.

A háború világdramájának képét csak egy könnycseppben tükrözi vissza a lelkem.

Az abból támadt gondolatokat és érzéseket talán leghívebben az imádság fejezné ki, amely bízva és remélve keresi Isten akaratának bölcsességét.

A háború halálsszimfóniájának zenéjéből a lelkem akusztikája csak egy sóhajt ad vissza, amely halk, mint a távoli orgonabúgás, mint a messze harangzúgás.

De ezen a *könnyen*, ezen az *imán*, ezen a *sóhaj-
táson* végig rezeg a jobb jövőbe vetett bizalom.

Budapest, 1915. július havában.

Samassa Désy Annie.

A HÁBORÚ KÜSZÖBÉN.

Szelíd galamb, békegalamb, — kánya csapott rája.

Piszkos kéztől, vétkes kéztől véres lett a fehér galamb szárnya.'

Síró galamb véres szárnya villan át a légen, vijjogva űzi a kánya tikkasztó, ólmos hőségben.

Felkavarja undok szárnya az alvó régiókat, felkölti a rég készülő ádáz viharokat.

Végigtombol szélrohama az egész magyar földön, tör, zúz, pusztít, mintha újra készülődne egy második vízözön.

Orkán harsonája, zápor sírása, büszke faóriások összeroppanása, mint egyetlen nagy jajszó, sikoltott át a légen. És tépő fájdalmával rést ütött az égen.

Eljutott odáig, ahol az évezredes múlt hősi dicsősége egy nemzet imájaként szállt Isten kezébe.

És a *mi* Istenünk, aki szeret minket, leejtett az ég-'böi egy isteni könnyet. Könnyet, amely láng, ha tűzre van szükség. Olaj, ha oltani kell. Balszam, hogyha sebre esik.

A magyarok Istenének áldáshozó könnye egy alvó madárra hullott. Ezer év előtt ez mutatta röptével a magyar haza felé vezető győzedelmes utat.

Sok csata tűzében védett évezredek szárnya; ahol magyar vitéz küzdött, megjelent az árnya.

Társul szegődött nemzetünkhöz a legbüszkébb madár. Magyar dicsőségnek híre *turul*-szárnyakon száll.

Régen volt. Változtak az idők. Ahol tűz lobogott hajdan, szürke hamu jelzi. Elalvó szikráját semmi sem éleszti.

Közöny és önérdek lett úrrá e földön, züllő tespedésből nem menti meg, csak a vízözön.

Alvó madár, Turul madár. Kővé dermedt álma. Nem kelti azt többé fel a magyar szívnek elfojtott sírása.

De a vihar — az egekig érő — az elért kővé vált szívéig és Isten könnye alatt elolvadt a közönyösség kérge.

Turul madár, magyar madár megrebbentette a szárnyát. Védelmébe venni látszik a béke fehér galambját.

Reácsap a vijjogó, gonosz kányára, ne számítson az soha többé Turul madár irgalmára.

Turul madár, hősi madár. Harcos, büszke. Egyetlen szárnycsapással egy nemzet közönyét elűzte. Újra felköltötte alvó, harcos kedvét, magyarok Istenébe vetett évezredek hitét.

Felébredt a magyar. Turul madár szárnya meglegyintette a szemét. Hosszú, vak álom után most kezd látni ismét. Látja a diadalt, látja a küzdelmet, látja a sérelmet.

És megdobban a szíve egy alvó nemzetnek. Új dicsőségre vágyik, új győzelemről álmodik.

Lelkesülten ránt kardot az ősi magyar virtus. Ilyenkor ellenség, ha kedves az életed, csak fuss! fuss! fuss!

Mert minden magyar hős, ha kard van a kezében, nem győzheti azt le soha semmiféle ellenség.

Igaz ügyért, királyért és becsületért, hogyha magyar harcol, előtte száll a dicsőség ősi Turul-szárnyon.

Harci dicsőségnek évezredes madár-szárnya jelöli az útját, a magyarok nagy Istene vezeti a karját.

Három árva könnyhullása az imádságuk, egy ősz ember szeretete a legnagyobb^áldásuk.

Turul madár, büszke madár, elsöpri a kányát, egyetlenegy szárnycsapással megtöri az ármányát.

Vakondok országába Nap fiai mennek. Győzelem és áldás fakad, ahova csak lépnek.

Békegalamb, fehér galamb délnek veszi útját. Babérdő ligetei mosolyogva várják.

A MAGYAR NŐKHÖZ.

Északon és délen, messze napnyugaton pereg a dob, bömböl az ágyú.

Szívünk verése is mintha dobpergés volna és itt, hazánk szívében, ahol gyermekek játszanak és kora őszi napsugár aranyozza be a mindnyájunknak szent földet, távoli visszhangként egyre hallani vélem a lelkemmel a halált osztó ágyúdörgést. Nagyon halkan, a kilométerek ezreinek szordinájával tompítva, úgy, hogy a visszhang már csak távoli harangzúgásként rezeget át a lelkeken. Nem sír ki abból sem halálhörgés, sem fájdalom, sem ellenséges gyűlölködés, sem kacagó halálmegvetés, sem szilaj harcikedv.

Mire hozzám ér a távoli harangzúgássá tompult ágyúdörej, olyan az, mint egy, az egész világot betöltő szent zsolozsma, egy fohász, könyörgés, ima, esdeklés, egy nagy, szent himnusz, amely milliók lelkéből száll fel, fel a magasba az igazság Istenéhez.

Onnan jön az a hang, arról a vérrózsákkal itatott nagy mezőről, ahol most aratást tart a halál. A mezőről, amely olyan, mint egy óriási temető. És még sem úgy hangzik az a harangozás, mint a lélekharang el-elcsukló sírása vagy a requiem fenséges gyászdala.

Mert nemcsak a halál arat azon a szent mezőn. Egyidejűleg vetnek ott a hősök. A dicsőség halhatatlan babérerdőjét.

Szeretném elmondani nektek, testvéreim, magyar asszonyok és magyar leányok, hogy mi mindent hallok én abból az imaszerű harangzúgásból, amelyet északon és délen, messze napnyugaton kiált bele az éjbe a rettenthetetlen ágyúk ércorka.

Izenet van abban a részetekre, akik Zrinyi Ilonák, Szilágyi Erzsébetek, Dobó Katicák unokái vagytok!

Amidőn egy nagy, egy szent pillanatban fenséges szózat hangzott el a trón magaslatáról és pergő dob, harsogó trombita mellett egy *atya* hívta *fiait*, mindnyájunknak édes *anyja*, a haza oltalmára, akkor megmutattátok, hogy a régi nagyasszonyoknak nem vagytok törpe unokái.

Letörültétek könnyeiteket és a hazaszeretet lángjától lelkesítve adtátok oda legkedvesebbeiteket. Útjokat virággal szórtátok tele. Rózsával, amely piros, mint az, ellenség vére; lángoló, égő piros, aminő csak bátor, magyar asszonyszívben terem meg. Százezrével szórtátok a rózsát a távozó vitézek útjára, annyit, hogy mindegyiknek jutott belőle. Sok bíborkehely volt harmatgyöngyös — titkon belesírt könnyektől. Csak az nem tudta, aki kapta, miért marad az ő rózsája tovább üde, mint ameddig a rózsák mosolygó üdesége tart.

Virágot és mosolyt hintettetek a hosszú útra, amelyről sok deli harcos soha többé vissza nem tér. Azért volt már elindulásuk olyan, mint egy győzelmi mámor, mint egy diadalút. A ti virágaitoknak puha szirma bársonyos szőnyeggel takarta göröngyös, tövises útjokat.

Ezt izeni nektek, magyar asszonyok, magyar leányok, a messze távolból, harangzúgásként visszhangzó ágyú-bömbölés.

És még azt is izeni nektek, hogy amidőn sok kis fehér ruhát festett már feketére, a drága piros vér, amely a hazáért elesett hősök szívéből ömlött, hogy még akkor se csüggedjete és ne sírjatek. Mert nincs ragadósabb betegség a csüggedésnél, amely menthetetlenül pusztulásba visz. Mint ahogy nincs ragadósabb láz, a lelkesedés lázánál. Tűz az, amely elpusztít mindent, ami útjába áll. Szomorú, csüggedt vitézek még sohasem nyertek csatát.

Az igazi hős mámoros erőmmel, szilaj önbízással nevető halálmegvetéssel tépi le a győzelmi babért.

A könnyeknek, a sóhajoknak szárnya van, mint a pillangónak. Eljutnak azok a kék levegőrégiókon át oda ahova küldve vannak, mint messze délről hazatérő fecske, amelynek szárnya az iránytűje és mint az ima, amely az iget keresve, Isten trónusáig száll fel.

Azért szólok hozzátok magyar asszonyok és magyar leányok, és szavam úgy fakad a lelkemből, mint az ima, mint a könyörgés.

Mert azt izeni nektek a távoli csaták ágyúdörgése, amely messze harangzúgásként rezeg át a lelkemen, hogy imádkozva reméljétek. Reméljétek a legjobbat. És mosolyogva bízzatok azokban, akik küzdve küzdenek és akiknek Isten keze megadja a babért.

Mert a ti bízó mosolyotok mámort jelent, amely gyöngyöző serleggé avatja a keserű kelyhet. A ti mosolyotok csillag, amely győzelmet hirdet. Ígéret, amelyet a jó Isten bevált, látva lelketeknek hősi áldozatát.

Ha csüggedve sírtok, egyezerre nagy súly nehezedik a távolban küzdők vállára. A ti könnyeitek. Ennél pedig nincs súlyosabb tehér. Akármelyik hős megroppan alatta. Nem bírja, elesik. Szellő szárnya elviszi a sóhajt. Gyöngesz lesz tőle sok harcoló, kar.

Azért kéri tőletek a messze távolból imaként ide szálló harangzúgássá vált ágyúbömbölések, hogy küzdjétek ti is Dobó Katicák utódai hősi bátorsággal, saját gyöngeségeitek ellen.

Küzdjétek meg a legnagyobb ellenséggel, a csüggedéssel. Izenjétek hadat a könnyek áradatának. Munka acélozza meg gyöngesz idegeiteket. Szorgalmas tevékenység legyen fényűzéstek. Takarékoság a tükrötök. És ha hasznos munkában, a csata szent sebeinek kötözésében, az elárvult gyermekek gondozásában, a roskadók támogatásában, a könnyek felszárításában, a csüggedők vigasztalásában, a szükséges és hazafias kézimunka közben el-

fáradtatok, az legyen pihenésetek, hogy imára kulcsoljátok a kezeteket. Forrón, buzgón, alázattal, bizva kérjétek a sors mindenható Urát, hogy szentséges jobbjá vezesse győzelemre, dicsőségre az igazságért, a kultúráért küzdő lelkes hadakat.

És ne legyen a messze harcmezőkön egyetlenegy bajnok sem olyan árva, aki felett ne lebegjen egy lelkes magyar honleánynak lelke mélyéből fakadt, bizalommal teljes, buzgó imádsága.

A MAGYAR GYERMEKEKHEZ.

Szép hazám reményéhez és vigaszához, mindnyájunk örömvirágaihoz, kedvenceimhez, a gyermekekhez szólok.

A magyar gyermekeket kérem, hogy kis kezeiket összetéve, imádkozzanak a magyar hazáért.

Őket kérem, mert tudom, hogy a gyermeklélek ártatlansága önmagában hordja a mennyországot.

Őket kérem, mert az Üdvözítő kitarja karjait, ha a kisdedek keresik.

Kérem, mert nagyon szeretem őket, mert bízom bennük és mert hiszek a gyermeklélekből fakadt imádság erejében.

Arra kérem a magyar nemzet gyermekserégét, hogy imájának angyalszárnyával űzze el a sötét, feketeszárnyú végzetet, amely gyilkos rebbenéssel vijjog a csatatér felett.

Kérem őket, hogy csengő imájukkal némítsák el a háború borzalmainak bömbölő muzsikáját.

Kérem őket, hogy tiszta lelkük fohászával szárítsák fel a könnyek árját, a nemzet szívéből ömlő vérpatakokat.

Kérem a virágot, hogy útját állja a hervadásnak; a harmatot, hogy űzze el az ólomesőt.

A gyermekszívbe szeretném elhinteni azt a magot, amelyből a béke olajága megterem.

Az ártatlan gyermekkéztől kérem, hogy a világháború borzalmainak labirintusából a győzelem babérdőjébe vezessen.

Mert, ha minden magyar gyermek szívéből Ég felé száll az ima, mint fehérszárnyú galambsereg, biztos, hogy ide csalogatja, ide vonzza a győzedelmes béke galambját.

*

* *

Figyeljete! Imához harangoznak csodálatos, kristályos üvegharangok. Csupa gyöngyvirág, csupa hóvirág. A tavasz beharangozza a gyermekek imáját, a haza legkisebb katonáinak felvonulását.

A virág fog parancsolni a hervadásnak. A leggyöngébb ízen hadat a gyilkos fegyvereknek.

Útnak indul a mosoly a könnyek ellen.

A napsugár rést üt a sötéten tornyosuló viharfelhőkön.'

A tavasz félénk, kékszemű ibolyája megcsókolja az Örök télnek zord bércezen nyíló halálvirágát.

A tavasz szól az őszhöz, az ébredés az elmúláshoz.

A hegycsúcs szirtkoronájához beszél a völgy, a virágos rét, amelyen magától zeng és cseng minden harangvirág.

* *

Figyeljete! Visszatartott lélekzettel, szent áhítattal.

Hangos szó ne essék, sóhaj se hallassék, pacsirta se zengje dalát, csak hóvirág, gyöngyvirág csengesse apró virágharangját, mialatt a gyermekek imádkoznak.

A magyar gyermekek a magyar hazáért.

BÚZAVIRÁGOK.

Csak egy pár sort rólatok, kedves, kék búzavirágok, úgy, amint titeket egy szép, meleg napnak párás reggelén sorjában láttalak.

A nap még nem bontotta ki teljesen sárga lobogójának sugaras selymét. Még félig be volt burkolva fehér fátyolfelhőkbe.

A mezőn, amely valamikor vérharmatot látott, olyan sokat, hogy a nevéen még ma is meglátszik, — opálos fények csillogtak.

Minden fűszál drága gyöngytől volt terhes és hamvas, üde, friss volt a rét. Mintha puha, bársonyos, tompa-zöld színű szőnyeget szőttek volna láthatatlan angyalkezek a fekete rögre, amely valamikor véres volt.

A hamvaszöld szőnyegen kék sávok vonulnak végig. Szaggatott, szabálytalan irányú sorok, különböző hosszúságú és szélességű vonalak. De mind egyenes vonal. Sötét, bársonyos, mélységesen kék.

A sorok egyes, apró pontokból vannak összeróva. Csupa apró búzavirág. Még egy parányi sötétpiros pont is van valamennyin. A búzavirág kelyhe olyan, mint egy apró, vörös virágszív.

Tündöklő virágok, hűséges, szerény, mesterkéletlen gyermekei a természetnek, amelyek rendszerint ott nyitják ki sötétkék szemüket, ahol aranysárga kalászhaja van a földnek. A földnek, amely ha a béke fegyvere, a csillogó ekevas fésüli végig, az ember szorgalmának jutalmául megadja a mindennapi kenyeret.

Búza szokott ott teremni, ahol búzavirág kéklik. Azonban a föld, a szomjas, csak akkor termi meg a béke aranykalászatát, ha olykor-olykor vérrel itatják.

Talán ezért rezeg minden búzavirág kelyhében egy apró kis virágszív, olyan, mint a vércsepp.

Ez jut eszembe, amíg elnézem a búzavirágsorokat, amelyek harmatos réten, nem búzaföld szélén sorakoznak.

Amint erősebben megfigyelem őket, látom, hogy megmozdulnak, hogy *élnék* ezek a búzavirágok. Hol jobbra, hol balra fordulnak, hol előre haladnak, hol meg-megállanak hol szinte repülni látszanak, mint kékszárnyú kis virág-lelkek, amelyek apró, csillogó gyémántszilánkot üldöznek.

Egy pillanat alatt újra sorakoznak, mozdulatlan csöndben állanak, mint a hamvas gypszyenyegre hímezett búzavirágfüzér.

Igen, el-elnézlek, ti kedves, ti hűséges, ti mélységesen kék virágszemek és elgondolom, hogy valamennyitekben ott dobog egy forró, egy meleg, egy hűséges szív.

És hogy ti valamennyien készek vagytok annak a dobogó szívnek a piros harmatát ontani, hogy termékeny

legyen tőle a szomjas, barna rög, amelyet hazának nevezünk és hogy az továbbra is megteremje nekünk a béke aranykalásztát.

A kalászt, amelyet pipacsszoknyájú lányok, árvalányhajkalapos legények dalolva sarlóznak, mielőtt kévébe fonják.

Titeket nem sarló arat le énekszóval, ti hűséges, ti kedves kék búzavirágok. Annak az aratásnak vérvörös lesz a hajnala, kard lesz a sarlója, golyósüvítés lesz a nótája, — dicsőség a kévéje.

Országok virága, szép boldog ifjúsága, ti szerény, ti kedves búzavirágok, ezen a harmatos mezőn nincs több akaratotok, szabadságtok, mint a rét virágainak.

Ott vagytok a dicsőségnek szent mezején, amelyen embervirágokat kaszálnak és hősi vért hullatnak, hogy megtermékenyüljön tőle a szomjas, barna rög, amely mindnyájunknak szent, mint az édesanyánk.

Ti vagytok az ő legkedvesebb, legjobb gyermekei, ti kék búzavirágok. Akik őt legjobban szeretitek és akiket az Isten legjobban megáld.

Észre sem veszem, — és imádkozom értetek, mi alatt elnézem a búzavirágfüzérés, búzavirághimes szőnyeget, amelyen tompa napsütés csókolja végig az opálos harmatot.

Mintha fel akarná csókolni a sok ezer, apró, csillogó könnyet, amelyet az éj sötétjében valahol, valakik,

sokan hullattak és amelyek mind idezarándokoltak a valamikor vérrel itatott mezőre.

Most búzavirágfüzérékből írnak új sorokat a nagy könyvbe, az életnek könyvébe, amelyet történelemnek neveznek és amelyet Isten keze lapoz.

Isten kezében vagytok valamennyien, ti hallgatók, engedelmes búzavirágok, — együtt és egyenként. Az Ő szent keze ad majd nektek hősi diadalt vagy hősi halált.

* *
*

Búzavirág a nagy német császár legkedvesebb virága.

Bizonyára ő már régen tudja azt, amit én csak azon a napsütéses reggelen olvastam le a harmatos *Vérmezőről*, búzavirágok írásából, mialatt a Vár magaslatáról néztem a sötétkéruhás, vörösfeztes bosnyák katonák gyakorlatát.

AZ ÉN KATONÁIM*

* Magyar, osztrák és német nemzetiszínű szalagokból készített, hadsegélyző célra árusított csokor-jelvények.

Különös kis hadsereg az én hadseregem.

Tarka a ruhája. Piros, mint a rózsa. Fehér, mint a hó. Zöld, mint a babérlevél. Fekete, mint a halál. Sárga, mint a napsugár.

De ha közelebbről megnézzük kis hadseregem apró, tarka köntöseit, egyszerre csak azt vesszük észre, hogy azok a tarka árnyalatok tulajdonképpen nem is színek, hanem fogalmak.

A hazaszeretet tűzpiros lángja, a tiszta lelkiismeret fehérsége, a reménynek hervadhatatlan örökzöldje, a halálnak fekete gyásza és aranyárga áldássugár ölelkeznek összeszövődve az én apró katonáim uniformisán.

Kis katonáim glédában, szép sorjában állanak. Tíz-tíz egysorban egy századot képvisel. És ha ötven-hatvan sorakozik a csatatéren, az egy ezred. Ha már száz vonul fel, az egy hadtest. És néhány száz apró katona egy egész hadsereg. Az én kis hadseregem.

A csatatér: egy kicsiny varróaasztal. A katonáim pedig csokrok, amelyeknek a neve (Győzelmi csokrok) ép úgy önmagától született meg, mint maga a testet öltött gondolat.

Elenyésző csepp a tengerben, az igaz. De hát én ebben a miniatúr eszmekörben egy egész világot láttam, és a nagy, szent jelennek átéreztem minden bűját-baját, keservét, örömét, lelkesedését, reményét, hitét és szeretetét.

Egyetlenegy harmatcsepp elég nagy tükre a napnak. Egyetlenegy könnycseppbe belefér a legmélyebb bánat, a legnagyobb öröm.

Ne mosolyogjanak tehát kérem, hogy az én szerény kis csokor-akciómban is benne volt egy egész világ. Az én lelki világom mindazon érzéseivel, amelyeket a világot megrázó események csiholtak ki belőle imádság, remény, félelem, bizalom, könny vagy mosoly alakjában.

Minden egyes kis csokorba jutott azokból a tengeri váltakozó érzelmekből egy szikra. Az én lelkemnek egy szilánkja. Egy ima, egy fohász, egy bízó mosoly vagy egy könny.

És mintha attól a titkos lelki szilánktól megelevenedtek volna, életre keltek volna azok a tarka kis jószágok. Valamennyi kis egyéniség lett, úgy, hogy egyszerre csak azt láttam, hogy szépen sorakozó katonák az én kis jelvényeim, amelyek mind a győzelem jegyében, a győzelemért indultak a maguk hódító útjára. Önmaguk mondták meg, hogy „Győzelmi csokrok”, mert bevették a leghozzáférhetlenebb erődöt: az emberi lelket. Meg-

értő, jóságos, áldozatkész magyar lelkeket, akik megérezték az én kis katonáim néma hazafiasságát.

Áldja meg érte őket a magyarok Istene.

Mialatt varrtam, csodálatos érzés vett rajtam erőt. Mintha én is tábornok lettem volna, aki a hazáért harcol. Pedig csak tű volt a szuronyom, olló volt a kardom. És mégis, amikor elvágtam a cérnaszálat, úgy éreztem, hogy egy-egy orosz, szerb, francia, angol vagy belga ellenfélnek vágom el az életfonalát. Amikor a piros szalag után nyúltam, azt hittem, hogy vért látok. A fehér szalag igaz ügyünket képviselte. Egy-egy kis zöld szalagból egész babérerdő mosolygott rám. A fekete szalag a fenséges gyászt képviselte, amelyet a hazáért elesett hősök emléke fölött napsugaras aranysárga glóriával koszorúz meg a hálás kegyelet.

Mintha minden új csokor-katonám egy ellenséget győzött volna le.

Majd azt éreztem, hogy mindegyik közülök egy, nekünk drága életet ment meg a haláltól. Hiszen forró ima szállott minden kis csokor közepébe a szívemből °gy-egy golyózápokban küzdő lélekért.

Ha megszártam az ujjamat, olyan jól esett. Szinte elhittetem magammal, hogy olyankor egy vitéz katonánk elől fogom fel a gyilkos csapást. Úgy hiszem, szívesen viseltem volna el munkaközben akár egy halálos tűszúrást.

Hányan, de hányan szenvedik el értünk, a hazánkért, a királyunkért, a szent ügyünkért a halálos szúrást, amíg mi idehaza alig tehetünk egyebet, mint hogy Istenhez emeljük lelkünket, hogy érettük imádkozzunk és dolgozzunk, akik mi érettünk életük árán küzdenek.

A jó Isten meghallgatott. Az én kis hadseregem a győzelem jegyében indult ki a lelkemből a nagyvilágba, ahonnan győztesen, ezüstcsengésű üzenetet hozott nekem. Azt, hogy sok hazafias lélek jóságából nemzetünk szent sebeire az én kis hadseregem is nyújtott egy-egy cseppnyi balzsamot és felszárított egy-két fájdalomtól kisajtott könnyet, amelyet a háború miatt sírtak.

KÁRTYAVÁRAK.

A bevehetetlennek mondott Antwerpen záróerődei sorban omlottak össze, épp úgy, mint a többi belga várak, a rettenthetetlen Namur, Liège stb.

Emberi agyak a tudomány kohójában hiába olvasztottak össze ércet, cementet, sziklatömböket, vasbetont. Emberi kezek szorgalma, emberi izmok feszülése, emberi munka veritéke hiába tömörült össze várakká.

Rettenetes orkán jött az időknek méhéből. Végigbömbölt a földön, végigsepert országokon. Fékevesztett tombolással zúdult a világra, és midőn a 42 centiméteres ércatorokból előretörő, haláltosztó ordítása megreszkettette a földet és a levegőt, Namur, Liège, Maubeuge, Antwerpen és a többi délceg, büszke erődök összeomlottak, mint a kártyavárak.

...Mint a kártyavárak...

Ez a szó rég elfelejtett képeket varázsol elém, a múltnak aranypárás kódéből.

Az emlékezés tükrében feltűnik egy régi ház. Barát-ságos, meleg szobában, a függőlámpa fénykörében, amely a nagy kerek asztalon sárga, imbolygó szigeteket alkot, apró gyermekkezek nagy munkában vannak. Építenek.

Visszafojtott lélekzettel, kipirult arccal, feszült figyelemmel, fénylő szemmel, remegő kezekkel várakat építenek. Egy-két-háromemeletes erődöket. Tarkára festett, ütökopott kartonlapokból.

Ki ne ismerné ezt a gyermekörömet? Ki nem épített valaha, a boldog gyermekkor napjaiban, kártyavárakat?

Ernyedetlen kitartással dolgoznak az apró kezek, íme, már a negyedik emelet épül a várra, (ennél nincs nagyobb architektonikai vívmány a gyermekszobában), amikor a jó öreg Mari dada mosolygó, kerek alma-arca megjelenik a nyitott ajtóban és hozza a jó forró, cukros, édes, fehér tejet a nagy, füles csészében a kedvenceinek.

Testes alakja végigdöcög a nagy, tágas szobán és nehéz léptei alatt nyikorogni kezd a régi parkett., A függőlámpa kristályrojtjai egymáshoz ütődve, alig hallható kristályhangocskán mintha felsóhajtának. És — hogy, hogynem történt — összedőlve, romokban hever a gyermekkezek büszke alkotása, a kártyavár.

Csak egy pillanatra, de visszahozta ezt az emléket a bevehetetlennek hitt Antwerpen összeomlása. Mert kártyavár volt ez is, amikor megremegtette a földet a világháború vérben gázoló járása.

A világháború, amelynek súlyos léptei pusztulást visznek, amerre útjuk halad. A leghatalmasabb, a legbüszkébb erődök omlanak össze gyilkos leheletétől, úgy, mint szellőtől, sóhajtól, fuvalomtól a kártyavár.

És az erődökön kívül mi minden egyéb omlik össze bolygónkon, amidőn ennek törvényszerű útját a háború vihara keresztezi.

Bástyákat, sáncokat, várfalakat, torlaszokat húznak, emelnek a földnek hegyes-völgyes felületén lángoló hazaszeretetből, vasfegyelemből, gránit akaraterőből, izzó harcikedvből, hősi bátorságból, meleg, fiatal életből. Nemzetek reménységét beleépítik azokba a várakba, amelyeknek falai, sáncai, torlaszai élnek, mozognak, egymásra törnek és rohannak. Hol itt, hol ott réseket ütnek egymáson vagy összeomlanak, ha elnémul az apró doboknak pergése, amelyek az élő falakat mozgatják. Embervérből, emberéletből, embererőből, emberszívekből, emberlelkekből, emberizmokból emelt falanxok, nemzeteknek élő, mozgó, bátor hősi védvárai, amint önfeláldozó halálmegvetéssel hosszú rajvonalba egymás ellen törnek — hol itt, hol ott — összedőlnek, csöndesek, hidegek, némák lesznek, összeomlanak, mint a kártyavárak.

Nemzetek nagysága, hatalma, nagyratörő vágyai, álmai, gazdasága, trónjai recsegnek, ropognak, inognak, és lehet, hogy összeomolnak, csak úgy, mint a kártyavárak.

A kultúra csarnokai, évszázadok munkája, márvány-paloták, kőcsipkéből faragott templomtornyok, letűnt korszakok megbecsülhetetlen műemlékei, vászonra lehelt Istenanyák és márványból vésett hősök, zománcos diadémek, gyémántos, drágagyöngyös kősöntyük, egymás élére hal-

mozott milliók, vagyonok, otthonok, művészalmok, ábrándok és boldogságok, ha végigsivít rajtuk a háború orkánja, összeomlanak, mint a kártyavárak...

Az emberi elme alkotta torlaszok, az emberi gőg várbástyái, hamis jelszavak és politikai kinövések, belvilongások és ellenségeskedések, pártok és pártszenvedélyek, szocializmus és modernizmus, feminizmus és atheizmus megremegnek, összeroppannak, összedőlnek és megsemmisülnek, mint a kártyavárak...

Szocialisták maguk égetik el vörös zászlójukat, mert csak egy zászlót lenget a háború vihara. A haza lobogóját.

Ellenséges pártok összesimulnak, összeolvadnak összefogódkodnak. Hiszen nincs ma pártérdek, nincs külön személyes érdek. Ma csak egy érdek van. A haza érdeke.

Ellentétek elsimulnak, ellenszenvek elnémulnak, ellenségek kezét fognak, mert ma nincs külön érzés, külön gondolat és akarat.

Ma egy eszme, egy gondolat, egy akarat hat át mindent és mindenkit.

Ma nincsenek választójogért harcoló nők, nincsenek férfisorompóban küzdő feministák, ma fehérekötényes ápolónők vannak és kötőtűvel foglalkozó női kezek.

Ma nincsenek istenkáromlók és istentagadók, akik arasznyi tudásuk gőgjében önmaguknak emeltek oltá-

rokat és saját bölcseségük mértékére rendezték be önmaguk számára a világot. Ma csak alázatos, ma csak kishitű és félő, vagy bízó és hívő, imádkozó és kérő emberek vannak.

Mert amikor a világháború orkánja robbanó gránátok haláltosztó mennydörgésével és fegyverek gyilkos villámlásával végig söpör a földön, amely remeg, mint a nyárfalevél és minden vár és minden erőd, amelyet emberkéz alkotott, összeomolhatik rajta, épp úgy, mint maga az emberi élet; és amikor mindenről, amit erősnek, biztosnak, megingathatatlanak és bevehetetlennek hittünk, kiderül, hogy nem más, mint kártyavár, — akkor megérzi, akkor megtudja mindenki, aki él ezen a földön, hogy van szikla, amely meg nem remegett soha és meg nem remeghet a jövőben sem, mert erősebb, mint az élet és erősebb, mint az idő.

Századok jöttek, századok múltak és századok, ha jönni fognak, az az egyetlen szikla állt és áll és állani fog mindörökre, megrendíthetetlenül. Erősen, biztosan.

Az Úr akarata építette. A Szeretet, a Szenvedés keresztjét ráhelyezte. És aki abba a szent keresztbe fogódzik, olyan, mintha Isten kezébe kapaszkodnék. Abba a kézbe, amely parancsol a viharoknak, a csillagoknak, a tengereknek. Parancsol az életnek, parancsol a halálnak, parancsol a háborúnak és parancsol a békének.

Az az egyetlen szikla elég erős és elég nagy arra, hogy mindnyájan, akik vagyunk, megférjünk rajta, ha oda menekülünk, amidőn a háború orkánjának haláltosztó bömbölésétől a legbüszkébb, emberkéz alkotta erődök összeomolnak, mint a kártyavárak.

JÓTÉKONYSÁG

A hősi magyar nemzet színe és virága hónapok óta ontja vérét, viszi hősi bátorságát, fiatal életét a haza oltárára.

Ólomesőben küzdenek, fagyos szélben harcolnak, sáros földön pihennek, szuronyhegygyel, rohamban támadnak, sokszor éheznek, de sohasem lankadnak, dallal és imádsággal ajkukon néznek szembe a halállal. A halállal, amely nemcsak hagyományos kaszájával tarolja le most a virágzó életet. Sercegő gránátszilánkok, fénycsóvás srappellek tűzijátéka, süvítő golyók zápora, kardok hideg jégverése, szuronyok tövise, ágyúknak gyilkos bömbölése, — mind társul szegődött, mind munkába állott, hogy segítsen a halál kaszájának. A vértócsában vonagló földre pedig oldott kéveként hull az élet, a fiatal, a reményteljes. És szenvedők sóhaja, haldoklók hörgése rázza meg a levegőt országokra kiterjedt tájakon.

A fülsiketítő harci tombolással, az őrjöngő zenebonával mindig együtt jár, mindig lépést tart a legnépesebb csönd, az örök hallgatás, egy-egy dobogó-ketyegő szív szerkezetének lejárása.

Háborúban így szokott az lenni. És most már nemcsak közmondásból, de tapasztalatból tudjuk, hogy „nagy dolog a háború”. Félelmetesen, rettenetesen nagy.

Pedig hát azok, akik meghalnak, akik szenvednek, akik véreznek és akik küzdenek, akik sokszor nélkülöznek és sohasem lankadnak, akik zászlójukhoz hűen, hősi elszántsággal, Istenbe vetett bizalommal harcolnak királyért, hazáért, becsületért és az igaz ügyért, — csak kötelességet teljesítenek. Mert ők katonák, akik nem kérdeznek, nem haboznak, nem gondolkoznak, nem késeldelmeskednek, ha hí a haza, ha hí a király, ha pereg a dob és megcsendül az ércszavú harci kürt.

És mi, az életnek harcosai, akik szintén szenvedünk, akik szintén küzdünk, akik sírunk és reménykedünk, akik imádkozunk és dolgozunk, mi, az itthonmaradottak tábora, akiktől sokat vár és kér a haza, — mi is elég hű katonái vagyunk-e királyunknak és nemzetünknek?

Van még ma is bátorság bennünk az ezer veszéllyel szembenézni, amely minden háborút viselő nemzetet fenyeget? Van erőnk mosolyogva könnyezni, — és temetni, úgy, ahogy valamikor régen a hősök korszakában áldoztak? Van-e kitartásunk bízva imádkozni, a hitben állhatatosan megmaradni, a reményben nem csüggedni?

Van-e még ma is elégünk, hogy mással megosztassuk azt, még ha ez az „elég” csupán egy darab kenyér?

Nem érezzük a hadikenyér ízét keserűnek és tudunk-e örömmel lemondani, a vágyakat megnyirbálni, a kényelmet megtagadni? Tudunk még ma is dolgozni, áldozni, lemondani, jótékonykodni lelkesülten, úgy, mint a katonák?

Mi az itthonmaradottak tábora, amelyre, csak most tudjuk igazán, milyen nagy szüksége van a hazának, amelynek egytől-egyig mind a katonái vagyunk.

Katonák, akiknek a vállára a kötelesség ép úgy nehezedik, mint vitézeink vállára a fegyver. Ők értünk harcolnak halált megvető kitartással, mi pedig harcoljunk értük ugyanúgy.

Legyünk mi is egyenként hadvezérek, akik a jótékonyság szent zászlaja alatt küzdünk, hogy újabb és újabb stratégiai művészettel élesszük a harci kedvet és lelkesítsük a lankadókat. De legyünk egyúttal közkatonái is a jótékonyásnak, mindnyájan, akik itthon szívünkben viseljük a szent ügyet. Mert ha a mi soraink megritkulnak, akkor hiába hívja katonáinkat a tűzvonalba az ércszavú harci kürt. Csak vállalva győzhetünk. Ezért kell együtt küzdenünk.

Minél több vérrózsa nyílik a Kárpátok szüzi fehér haván, annál több hófehér kötényen tündököljön az emberszeretet szent jelvénye, a vörös kereszt. Legyen mindegyik egy vércsöppnyi köszönet tengernyi véráldozatért.

Minél több gyászfátyol sötétíti el az életet, annál több legyen a vigasztalás fehérszárnyú angyala.

Minél több könnyet ejtenek, annál többen legyenek készek azoknak a felszárítására. Minél több kéz nyúl remegve könyörödományert, annál több legyen az olyan kéz, amelyik nem tudja, hogy ad.

Minél súlyosabb az élet gondja, annál többen viseljük azt vállvetve.

Minél többen néznek szembe a harcmezőkön az ezerfejű halállal, annál többen — akár ezren — imádkozzunk minden egyes veszélybenforgó életért.

Minél több a háború árvája, annál több szív és otthon nyíljék meg azoknak befogadására.

Minél több a háború rokkantja, annál több legyen az értük dolgozni vágyó kéz.

A kezünkkel, a szívünkkel, az agyunkkal, a lelkünkkel dolgozzunk és küzdjünk. Toborozzunk új és új erőket, — és a lelkek kohójából csiholjunk ki új és új szikrákat, amelyek a lelkesedés lángját táplálják.

Háború kezdetén megmozdult mindjárt a társadalom szíve, és már a nyárutó hervadó rózsái felitták a jótékonyág harmatát.

Azóta lehullt a haldokló falevélnek bágyadt aranya és hótakaró borúit a csataterek halálmezőire. És most, mikor új tavasz, véres tavasz ébredését hirdeti a félénk ibolya könnyharmatos szeme, a jótékonykodás óraműve,

amely a háború kezdete óta minden szívben ketyeg, nem állott meg egy perczre sem. Kiki jótékonykodott és jótékonykodik úgy, ahogy tud.

Fehér kötényes és fejkötős honleányok a hősök sebeit kötözik. Mások a hadbavonultak családjait gyámolítják. Varrnak, foltoznak, kötnek, főznek, sűrögnek és forognak, adakoznak és gyűjtenek, szerényen kéregetnek és tolakodnak, gyűléseznek és veszekesznek, írnak és felolvasnak, virágot árulnak és virágot ajándékoznak, sírnak és imádkoznak, csoportosulnak és társulnak, eszméket pengetnek és eszméket cserélnek, ünnepélyeket rendeznek, verseket költenek, dalokat szereznek, aranygyűrű helyett vasgyűrűt hordanak, kisdedeket táplálnak és ruháznak, könyvbe gyűjtik a háború könnyét és mosolyát, szóval megtesznek mindent, amit csak lehet és amit csak tudnak, hogy kivegyék a maguk részét a jótékonyság szent ügyéből.

Én azonban a jótékonykodásnak a mostani nagy, történelmi órában más nevet szeretnék adni. Kötelességteljesítésnek keresztelném el. Mert, amikor ápol, nevel, öröködik és áldoz, amikor táplál és gondoz, fárad és dolgozik, amikor imádkozik az itthonmaradottak tábora, csak a legelemibb kötelességét teljesíti és még mindig sokkal kevesebbet tesz, mint a katonák.

A KONGREGÁCIÓK A CARITAS JEGYÉBEN.*

* Előadás a női Kongregációk 1914. évi december hó 13-án tartott ülésén.

„A szeretet erősebb a halálnál és Marsnál hatalmasabb Caritas”. így olvastam ezt egy előkelő német író levelében.

Mintha vészterhes, sötét fellegeken keresztül fénysugár törne rést, úgy hat a háború borzalmai miatt elborult kedélyünkre ez a két, tömören rövid állítás.

Ahogy hosszantartó, vigasztalan éjjeli sötétség után az első fénysugárba zöld karjaival szinte belekapaszkodik a borostyán-inda, úgy szívja magába a lelkem, minden érzésével, az előbb idézett pár szóban rejlő vigasztalást.

Mert nagy, igen nagy szükségünk van vigaszra most, amikor olyan ez az egész, szépségesen szép földteke, mint egy vérző, sajtó seb.

A bíbor vérpalástba öltözött Mars pogány kegyetlenséggel száguld végig a földön. Patakokban folyik a forró, a fiatal, a bíborpiros vér, amerre útja halad. Mióta a történelmen keresztül gázol, kegyetlensége még nem szántott ilyen széles mesgyén és a mostanihoz fogható véres nyomokat még nem hagyott hátra a népek mérkőzése.

Nem nemzetek küzdenek most egymás ellen, de földrészek vívnak halálos tusát egymással. És talán már

az sem lepne meg, ha egyensúlyát elveszítve, a megsemmisülés tátongó mélységébe zuhanna a mi szép földünk és reászakadna a csillagos ég.

Talán nem is érdemelne mást, — talán így is történék, hogyha a mi szépségesen szép földgömbünket hóborított szirtjeivel, mérhetetlen mélységű tengereivel, bársonyos erdőivel, virágos rétjeivel és a most rajta végighömpölygő vérpatakjaival nem tartaná egyensúlyban az isteni kéz.

Ha fájdalomtól vonaglik, ha megremeg görcsös szenvedésben, ha a kínnak verítéke vérharmattal borítja is a felszínét, — a föld mégis biztosan áll, mert a Mindenható tartja a tenyerén. Az a Mindenható, aki annyira szereti ezt a földet, hogy egyszülött, szentséges fiát oda adta neki. Oda adta, hogy a szenvedésnek szent keresztjén átszenvedje a földön a föld minden szenvedését, és hogy a töviskoszorútól tépett sebeinek szentséges vérével a földnek emberét a sötét büntől fehérre mossa. A legszentebb szenvedő magasztos homlokán vérharmattá vált a halálos veríték. És semmi sem volt ezen a földön ahhoz méltó, hogy a világmegváltás szent vérharmatával összevegyüljön. Csak egy, a legnagyobb, a legszentebb földi fájdalom: az édes anya könnye.

Megroscadó testtel, de emberfeletti lelki erővel állott Mária a keresztrefeszített Isten-ember haldoklása

mellett és vérzett, hét sebből vérezve, az ő szentséges anyai szíve.

És hullottak, hullottak, némán, csöndesen, szemének könnyei. Vélvéd, harmatgyöngyök hulltak liliom kelyhekbe, mialatt Szűz Mária sírt.

Nincs keserűbb könny, nincs égetőbb harmat, nincs nagyobb súly a földön, az egyetlen gyermekét elsírató anyja könnyeinél.

Amikor a Megváltó édes anyja sírta az ő szent fájalmának legfájóbb könnyeit, azok nem hullottak harmatcseppként liliomok kelyhébe.

Nem. Szűz Mária könnyeinek apró szárnyacskáái nőttek és azokból lettek a szánalom, a könyörület, a vigasztalás angyalai.

Ott vannak azok azóta mindenütt, ahol bánat, gond ütött tanyát. Ott vannak, ahol éheznek, ahol fáznak, ahol gondok súlya alatt görnyednek, ahol nélkülöznek, ahol a kórágyon gyötrődnek, ahol roskadoznak és ahol sírva imádkoznak.

Igen. Ott vannak. Mindenütt ott vannak Szűz Mária könnyei. A végnélküli irgalomnak és szánalomnak szerezettői sírt drága gyöngyei, amelyek Isten szívéhez jelölik meg az utat.

A földnek tövises ösvényein ki ne találkozott volna már közülünk a Mária könnyeiből vált angyalkákkal? Mert ki az, aki még nem szenvedett soha? És van-e

igazi szenvedés, amelyre a magasból nem hullott alá az irgalom és szájalom isteni harmata?

A vérrel áztatott jelennek sötét leplén is felcsillan egy hófehér ragyogás.

Mars bíborvérben gázoló palástjának gyilkos útját nyomon követi egy hófehér jelenés. Liliom talán, amelyik a vérrel itatott földből nőtt ki? Avagy angyal, amelyik fehér szárnyával végigsimít a szenvedések vonagló útján, amerre a hollószárnyú halál tartott időelőtti aratást?

Nem liliom. Nem angyal. De mind a kettő. Szűz *Mária könnye.*

Úgy hívják: *Caritas.*

Vérharmat borítja a földet, amelyet Isten szent kezében tart. A földet, amely a borzalmaiban leírhatatlan és elképzelhetetlen világháborúnak kínjától vonaglik. Miért? Azért, hogy bűnhődjék? Azért, hogy nemesbedjék?

Ennek csak a nagy Isten a tudója, akinek akarata nélkül semmi sem történhetik és akinek akarata mindig bölcs és mindig javunkra váló.

Kifürkészhetetlen útjain most úgy rendelte, hogy sok-sok, megszámlálhatatlan édes anya könnye hulljon a csatatér hőseként elesett gyermekéért.

Milliók viszik fiatal, virágzó életüket a bömbölő ágyúk éhes szája elé, a felrobbanó gránátok gyilkos csillaghullása alá. Ezrével, százezzrével borítja a föld

felületét a korán letört, időelőtt elhervadt embervirágzás. Akár csak kaszálás után a rétet sok-sok ezernyi mezei virág.

És milliók sírnak és milliók aggódnak — hiszen miegyebet is tehetnének — a csatatéren élet-halálharcot küzdő, élet-haláltusát vívó szeretteikért.

Óh igen. Tehetnek egyebet is. Megmondja nekik, megsúgja nekik, megmutatja nekik, megtanítja őket Szűz Mária könnye, Caritas

Megtanítja az édes anyákat imádkozni. Fenntartja roskadozó lelküket.

Megtanítja a hitveseket bátor lélekkel bízni, a hajadonokat remélni, a gyermekeket fohászkodni. Hitet, reményt, szeretetet, vigaszt, irgalmat, segítséget, bizalmat önt millióknak fájdalomtól vonagló, szenvedéstől megtépett lelkébe Szűz Mária könnye, Caritas.

Megmutatja a meg-megcsukló, csüggedve porba omló, tehetetlen fájdmában szinte megsemmisítő *földi* fájdalomnak — a Szent-Szív hét sebből vérző Szent fájdmát. Azt a fájdmát, amelyik nem a porba omlik le, hanem az ég felé vezet. A fájdmát, amelyik nem panaszkodik, hanem vigasztal. A fájdmát, amelyik nem roskad össze, hanem a roskadóknak a támasza. A fájdmát, amelyik nem kesereg, hanem segít. Nem zokog hangosan, hanem csöndben imádkozik. A fájdmát, amelyik épp oly alázatos, mint erős, mert a Szent-Kereszt szenvedé-

sének Glóriája magasztalta fel, midőn a haldokló emberajkon keresztül így szólott az Isten: „Íme asszony, a Te fiad”.

És sírt az *Asszony*, aki Istennek volt az anyja. Hanem a könnyek, amelyeket sírt, nem földi szenvedésnek voltak a könnyei. Égi hatalom és erő lakozott bennük, hiszen a Megváltó anyja sírta őket. Mintha ég és föld összevegyült volna azokban a gyémántcseppekben, amelyek a megszakadó szívből buggyantak elő és égi áldásharmatként hulltak le a földre, amelyen az irgalom erényévé lettek. Mert akkor, azokból a legszen-
tebb fájdalomkönyvekből született meg: Caritas.

Halhatatlan leánya az égi irgalomnak, amelyik mindig megjelenik ott, ahol igazán szenvednek. Nesztelen, halk a suhanása, lépteinek nyoma nincs, mert angyalszárnyak nem jelzik az útjokat. Csak ott vannak, csak megjelennek mindenütt, ahol sírnak és szenvednek.

Mint fény az árnyat, úgy követi most is Caritas a háború borzalmainak sötétségét.

A mezőkön, amelyeken szuronytövis között vérszák nyílnak, fel-feltűnik egy hófehér virág. Liliom a tűztengerben, Caritas.

Ahol éheznek, ahol fáznak, szűk elhagyott szobákban, amelyekben rég kialudt az éltető, a pislogó parázs és a néma kétségbeesés vaksötétjében vergődnek az itthonmaradott árvák és özvegyek, oda besurran egy

ablakrésen egy meleg, egy fényes, egy áldott napsugár. Világos lesz tőle a sötét kis kamra, a kialudt parázs ismét meleget-adóan lobogni kezd. Láthatatlan puha kezek letörülnek a síró anya keserű könnyét, és a szegény kis éhező árva ismét mosolyogni kezd. Egy darab puha kenyér van a kis ványadt kezében. Mert a nyomor és nélkülözés hideg fészkebe besuhant a fényes, a meleg napsugárban Caritas.

A hazáért bátran küzdő bajnok, aki lelkesülten követte királyának Szózatát, mosolyogva csókolta meg angyalarcú kisedét, halvány, könnytől ázott arcú hitvesét. Mosolyogva búcsúzott el tőlük, pedig a szíve titkon zokogott. De hát első a haza, mindennél szentebb a kötelesség.

És a bátor férfi küzd, harcol, éhezik, fárad, szenved, nélkülöz. Szembe néz ezer halállal. Hull körülötte az ólom-eső, sivít és tombol a golyózápor. Sziszegve követi az ezer-kígyófejű halál.

És a halál jön. Egy darabka ólom alakjában. Ott keres magának helyet a meleg, bátor szív mellett és issza annak piros, ifjú vérét. Már-már megissza, elszívja mind és hollószárnyú árnyak már jelzik az örökös némaság közelségét.

De íme! Föléje hajlik egy komoly, szelíd szemű nő. Nem az édes anyja aggódó arca. Nem hitvestársának síró, puha ajka tapad égő sebéhez. Nem kis gyermekének apró keze simít végig a halálverítéktől gyöngyös homlokán.

Nem, nem ők. Egyik sem közülük, de ők együttesen mind. Az édesanya, a hűséges asszony, a gögicselő baba, mintha mind ott volnának nála és ismét lágyan ringatná a szeretet. Úgy, mint egykor réges-régen, amikor még ő is kis gyermek volt és egy áldott kéz ringatta a bölcsőjét, mialatt álma fölött virrasztott a szeretet.

Igen. Ez az, a szeretet. Ott van, érzi, tudja, mellette virraszt újra. Nyugodtan hunyhatja álomra szemét.

És virraszt, virraszt és aggódva ápol, gondoz, becéz és imádkozik érte mindaddig, amíg az életnek és övéinek újra vissza nem adhatja.

Ugyebár tudják, hogy ki? — Caritas.

És amikor Isten akarata úgy rendeli, hogy egy-egy ifjú, bátor lélek itt hagyja a földet és haldokolva, egyedül, övétől távol, a hideg földön, elhagyatva várja kínjainak megváltását,” akkor, amikor már az egész világ elhagyni látszott, — akkor jön el hozzá a legmagasabb Vendég, a keresztrefeszített Üdvözítő teste és egy új, egy szebb, egy boldogabb hazát ígér neki. Azt, ahol örök béke honol, ahol nincs harc és háború.

Vérző feje alatt a keményre fagyott föld göröngye puha lesz. Elhomályosuló szeme előtt világosság gyúl ki, egy csuparagyogás-út jelzi az irányt az örök fényességbe, mialatt szelíden, isteni vigaszt nyújtva, lecsukja megtörő szemét a könnyezve fölėje hajló Caritas.

Mindig csak ő. Mindenütt ő. Mert Caritas mindenütt nyomon követi a háború borzalmait-szülte nyomort, kínt és szenvedést. Éppen úgy, mint ahogy Szűz Mária könnye borította szent nedűjével a szenvedésnek szent keresztjét.

Ezért van ott azóta mindig és mindenütt, ahol szenvednek, Szűz Mária könnye, Caritas.

Ma rengeteg sokan szenvednek. És rengeteg sokat. Azért egy egész, beláthatatlan tábor az, amelyben és amely által Caritas működik.

Ott van a csatatéren, a füstölgő tűzcsóvák között, a sziszegve, sercegve süvítő golyózápokban.

Ott van, ahol a csatater sebesültjei a kórágyon szenvednek.

Ott van, ahol éheznek, ahol nyomorognak, ahol sírnak és ahol csüggednek, nem százezrei, de milliói az embereknek.

De azért tudják kérem, hogy hol van legtöbbet és legszívesebben az az égi segítő-áldás, amelyet a Szűz Mária fájdalmának könnye sírt le a földre?

Ott, ahol Szűz Máriának gyermekei vannak, — a *Kongregációban*.

Igazi otthona, édes hazája ez a Caritasnak.

Talán azért, mert a Mária-gyermekek férkőznek legközelebb Máriának magasztos, irgalmas lényéhez. Talán azért, mert amit ott Caritas hívására tesznek,

mindent Mária nevében tesznek. Az Ő nevében és Ő általa.

A Kongregáció lelkes ápoló gárdája a csatatér minden szent sebében a *Megváltó* sebeit látja. A gyermekekben pedig a kisdedeket, akiket az Üdvözítő úgy szeretett, hogy magához híván őket, nekik ígérte a mennyeket. És oda is adta, az egyedüli földi boldogságban, a gyermekkor boldogságában.

A Kongregáció minden karitativ munkájában mintegy Szűz Mária példáját vágyik követni. Benne keresi és találja meg lelki eszményét.

Csöndesen, nesztelenül, feltűnési vágy nélkül, szívvel, lélekkel, önfeláldozással, önmegtagadással, hősi bátorsággal és tántoríthatatlan, fáradhatatlan kitartással vesz részt a Kongregáció a világháború emberfeletti méreteinek megfelelő szenvedések orvoslásában.

Vessünk például egy pillantást csak a Budapesten működő Kongregáció kebelébe. A Horánszky-utcai palota fehér termei milyen bensőséggel teljes, szinte ihletett szeretettel veszik körül a hősök szenvedéseit.

Nem is kórház az, hanem a szeretet temploma.

Hiszen a Kongregáció kórházának szeretettől beragyogott légkörében nemcsak a harctér vitézeinek hősi bátorságát ismertem meg, hanem a gyöngé nőknek hősiesen bátor, erős lelkét is.

Kényelemben felnőtt, kényelemhez szokott asszonyok és leányok, akiktől a sors távol tartott munkát és

szenvedést, egyszerre megedzeten állanak ott, minden fáradságra, munkára, önfeláldozásra készen. Szinte láthatóan, kézzelfoghatóan működik bennük Szűz Mária ereje.

De, ami őket a *rideg* ápolók fölé különösen magasra helyezi, az a *szeretet* leleményes gyöngédségének varázsa. Amikor ápolnak, egyszersmind apostolkodnak is. Imádkoznak az imádkozókkal. Megtanítják imádkozni azt, aki még nem tudott vagy már elfeledett imádkozni.

A szegény szenvedők elfelejtik ott, hogy kórházban vannak, mert az otthon melegét, az otthon szeretetét árasztják magukból a Szűz Mária otthonának kórházzá átalakított fehér termei.

Nem kell csak egy pillantást vetni a játszó, mosolygó gyermekotthonba, akár a Horánszky-utcában, akár a budai női Mária-kongregációban, ahol a csatatér vitézeinek kicsikéi lelnek oltalmat. Önkéntelenül úgy érezzük, hogy ezek az Üdvözítő kis kedvencei, akiknek a boldogság Mennyországát ígérte.

Igen. Otthont, oltalmat, ápolást, meleget, szeretetet nyújt Szűz Mária nevében a Kongregáció azoknak, akik fáznak, akik nélkülöznek, akik éheznek és akik szenvednek. Mert nemcsak a beteg *testet* ápolja és gyógyítja és nemcsak az éhező gyermekek kezébe tesz jó puha kenyeret, mosolygó piros almát. De hozzáférkőzik a szenvedő, a csüggedő *lélekhez* is és ennek is meggyógyítja a

sebeit, éppen úgy, mint azokat a sebeket, amelyeket az ellenség fegyvere ütött bátran küzdő harcosaink testén. Nemcsak a meleg, a hősi vért és a szenvedést töröli le simogató kezével, de a titkon sírt könnyeket is. Nemcsak gyógyít, nemcsak táplál, hanem egyúttal vigasztal, megnyugtat, felemel.

De mivel? de mivel? kérdezik ugyebár. Hiszen a Kongregációk kebelében sincsenek Caritasnak más segédeszközei, mint bárhol másutt, ahol áldásos működésével enyhíti a szenvedést.

Pedig hát mégis vannak titkos erők, amelyek Caritas működését éppen a Kongregációkban hathatósabbá teszik, mint az irgalmas tevékenység bármely más, hasonlóan lelkes táborában. Mert azt, ami a Kongregációkban a szenvedés és a nyomor enyhítése végett történik, azt Mária gyermekei teszik, dicsőséget, elismerést nem keresve, önzetlen odaadással, lelkes készséggel, bensőséges szeretettel.

Igen. Ezt a Mária gyermekei teszik. Az Ő nevében, az Ő zászlaja alatt. Itt, a mi szép fővárosunkban, mint szerte mindenütt a hazában.

A száz és száz megható példa közül csak egyet óhajtok kiragadni. Hiszen, ha részletekbe bocsátkoznám, kis értekezésem szerény keretei a fejem fölé nőnének.

Csak azt a hevesmegyei kislányt akarom felemlíteni, aki olyan édesen lelkes gyermeke a boldogságos Szűznek.

Az egyik hevesmegyei kórházban valamennyi sebesült katona közül egy halvány, csendes vitéznek volt a legtöbb látogatója. Csaknem csodájára jártak. Suttogva állták körül, legelőször ő hozzá siettek a kórházlátogatók.

Vájjon miért? Mélyebb, sajnóbb volt talán a sebe, mint társainak, akikkel együtt küzdött és vérzett a hazáért?

Nem. Nem azért. Hanem az *ágyáért*. Úgy-e furcsa. Pedig hát úgy van.

Olyan patyolatfehér, olyan fodros-bodros, olyan csipkés és olyan díszes volt az az ágy, amelyben az a csendes szenvedő pihent, mintha azt bárányfelhőcskéből vetették volna meg számára mennybéli angyalok.

Pedig hát csak egy kis lány hozta. A népnek egyszerű gyermeke, aki mennyasszonyi kelengyéjének remekbe varrott művét, álmainak féltett kincsét, a legszebbjét, a legértékesebbjét, azt, amelyen talán hosszú éveken át dalolva álmodozva avagy könnyezve dolgozott. Elhozta, odaadta, úgy, mint ahogy egy csomó frissen szedett fehér mezei virágot tett volna az Úrnak oltárára. Mert az a falusi kis leány — Mária gyermeke volt.

Ez csak egy kis példa. Egy az ezer közül.

Csak egyetlen egy szál virágot szakított le a toltam hegye a virághímes rétről, egyetlenegy dalos-trillát kottázott la a fülemüledaltól visszhangzó, zengő erdőből.

De nem, csak még egy virágot legyen szabad Caritas kertjéből a Kongregációban kiválasztanom: a *gyermeket*.

Nagyon szeretem a gyermeket. És a legszebbnek, legtisztábbnak, legmeghatóbbnak, legfelemelőbbnek látom még Caritast is, hogyha a gyermeklélek tükrében pillantom meg.

Nem tudok meghatottság nélkül arra a kis lányra gondolni, aki lemondva karácsonyi örömről, karácsonyi ajándék helyett csak azt kérte szüleitől, hogy egy szegény, kicsi katonárvát felruházhasson.

Vagy előttem van egy másik példa, amikor a kilenc éves Médike gyűjtést rendez kis társnői között. Két fillérenként kiflipénzből kezdi meg karitativ munkáját. Nem azért, hogy a babáknak rendezhessen főzgelve lakomát, hanem, hogy a kórházban a sebesült katonáknak nyújthasson ozsonnát. Nem bábúját babusgatja, hanem a béna karú katonáknak vágja fel apró kezében tartott nagy kés-villával az eledelét. Vizet visz nekik, cseveg velük, mulattatja őket, kicsi szívének logikájával úgy érvelve, hogy „hátha nekik is van ilyen kis leányuk és ha tengem látnak, azt hiszik, az van körülöttük”.

Így beszél, így cselekszik, így érez ma, a Mária gyermekeinek légkörében élő kis gyermek is, akinek ártatlan lelkét megihlette a világháború nyomorúságát enyhítő Caritas.

Miután a gyermeklélek kertjéből megörökíthettem egy-két szál fehér karitativ virágot, engedjék meg kérem, hogy még csak egészen röviden jelezzem és összegezzem a Caritas működési terét és feladatát a Kongregációkban.

Ápolva apostolkodni, gyógyítva vigasztalni, virasztva imádkozni, önmegtadással szolgálni a szent ügynek és tehetségünk szerint áldozni anélkül, hogy éreznők az áldozatot.

Érezni és szeretni! Megérteni és segíteni! Erre, erre tanítanak minket a Kongregációban Mária könnyei.

Gondolattal, szóval és cselekedettel, példaadással és buzdítással, tanácssal és tanítással, vigasszal és bátorítással szolgáljuk a szent ügyet és küzdünk az élő hang fegyverével, az írott betűnek a sajtó útján közvetített erejével.

Tegyünk meg mindent, amit csak tehetünk! Hiszen olyan sok a tenni való, olyan nagy a köre még a legkisebb kis pontnak is, hogyha az a pont egy melegen érző szív, amelybe Szűz Mária könnyének égi harmata hullott belé.

Ha majd a Kongregáció kiterjesztheti karjait, úgy, hogy az elesett hősök árváinak visszaadja — egy létesítendő árvaházban — az édes otthon melegét, járuljunk hozzá a mi szívünknek melegével, áldozatkész szeretetünkkel ahhoz, hogy lehetőleg sok kis árvánál helyette-

sítsük Szűz Mária oltalma által a szülői szeretetet. Mert a Kongregáció akkor, amikor a csatatér elesett hőseinek síró kis árváit szerető szívére öleli, Szűz Máriát követi, aki keblére szorítva az isteni kisedet, annak álma felett virraszt.

Mintha a Rafael örökbecsű vásznán, könnyek közt mosolyogni látnám az anyai szeretet szimbólumaként ismert Madonnát.

Amikor a szenvedőket támogatja és a nagy és szent ügyért vérző sebeket gyógyítja, azt hiszem, a Mater Dolorosát látom, úgy, ahogy Carlo Dolci ihletett ecsete megörökítette.

És amikor egy ifjú hőst temetnek, aki híven szolgálta hazáját, mindhalálig, úgy tűnik fel lelki szemeim előtt Szűz Mária képe, ahogy azt a kilencvenkilenc éves agg Tizian mester utolsó képén láttam, amelyen az Istenanya fájdalmában szinte összeroskad Szent Fiának sírbátételénél.

*

* *

Szűz Mária sir. Mert sok, nagyon sok most a szenvedés ezen a szép, szegény földön. Azon a földön, amelyet az ő Szent Fia annyira szeretett, hogy elszenvedte érte a keresztnek halálát.

Mária is, aki szívének gyermekét itt siratta el, ezen a földön, szereti, nagyon szereti mindazokat, akik szen-

vednek. És hullnak, hullnak a mérhetetlen szenvedésért, amely most végig vonaglik, végig zokog, végig jajong a földön, az ő szentséges könnyei.

Ezt tudják, ezt érzik az ő választott gyermekei, a kongreganisták. Ezért is sorakozzanak és egész lelkük erejével, hitüknek buzgalmával igyekezzenek részt venni a karitativ munkában, mert rossz gyermek volna az, aki nem igyekeznék vigasztalni, könnyíteni, eloszlatni a legjobb, a legszentebb Anya fájdalmát.

Minden írott és nyomtatott betű, minden vigasztalás, minden enyhítés, minden segítség és ápolás, buzdítás, lemondás, önmegtagadás és önfeláldozás, minden adomány, minden ima, minden szó és minden tett, amelyet a Kongregáció a Caritas területén érvényesít, egy könnyet szárít fel, amelyet Szűz Mari sírt.

Óh törüljék, szárítsák fel ezeket a drága; szent gyémántcseppeket, Mária gyermekei, hogy könnyeink harmatán keresztül minél előbb ragyoghasson fel Szűz Mária mosolya, amely csodafénnyel sugározta be a földet és az eget, amikor a *Béke* szent jegyében felhagzott az angyalok kara:

Gloria in Excelsis Deo!

A SZERETET HAJLÉKA

Nyári, meleg eső után nagykalapos, apró társadalom bújik elő a föld alól. Sűrűn, sietve, tömörülve, csoportosan. A gombák.

Amikor pedig forró, piros véreső áztatja a föld göröngyét, akkor gombamódra születnek és szaporodnak a háború gombái, a kórházak.

Középületek, iskolák, zárdák, a művészet csarnokai, királyi és magánpaloták, szállodák, a fénynek és a kényelemnek tükörsima parkettú otthonai, mint varázsütésre alakulnak át a csatakürt szavára csendes, komoly, komor, többnyire rideg hajlékokká, amelyekben a szenvedés üt tanyát.

Ha a „kórház” szó elhangzik bármikor és bárhol, olyasvalamit érzek, mintha sűrű fátyolt vonnának végig az életen.

Fehér, néma falak, keskeny, hideg ágyak és tengernyi szenvedés fotografálódnak bele a képzeletembe. Szinte érezni vélem azt a jodiformos, patikaszaggal telített, sóhajoktól terhes, a szenvedés veritékétől és a fájdalom könnyétől nedves, nehéz levegőt, amely a kórházakat betölti. Azt hiszem, minden érző lélek legalább is elkomolyodik, amikor kórházra gondol.

És fájdalom, ezt a komoly, szomorú gondolatot most nagyon is meg kell szoknunk, hiszen nem lehet kórházból elég sok, hogy meg ne teljék szenvedő emberekkel, akik a hazaszeretet vérkeresztségének sebeire ott keresnek és találnak gyógyulást.

A Mária-kongregáció is megnyitotta Horánszky-utcai kapuit, hogy tágas, fehér termeibe befogadja a legnagyobb vendéget, a szenvedő embert. Azt, akit nem betegség, súlyos kórság döntött ágynak a természet törvénye szerint, hanem akinek fiatal életére a hazaszeretetért hozott áldozat ütötte vérző, szent pecsétjét. A csatatér sebesültjeit. Akiknek a legszentebb, legfenségesebb eszméért, a szeretetért elvérzett Istenember nem a győzelmi babért szánta. De annál valami sokkal szentebbet és dicsőbbet: a töviskoszorú szilánkját, a szenvedés keresztjét. A keresztet, amelyet Ő mindnyájunkért viselt, s amely, bár egy egész világ szenvedésének terhét képviselte. Neki még sem volt nehéz.

Mert van a szenvedés terhénél egy sokkal nagyobb erő, a szeretet ereje, melynél fogva nem minden seb fáj, amikor vérzik, és nem minden szenvedés szomorú.

Ezt ott tanultam megismerni abban a napsugaras, világos hajlékban, amely bár sebesültekkel van tele, de azért még sem kórház.

Szűz Mária fátylának lobogója alatt egy hazaszeretettől és emberszeretettől ihletett lelkes tábor otthont nyitott abban a hazáért vérző bajnokoknak.

Napsugár csókolja végig a szellős fehér termek fehér ágyait, amelyeken mosolygó, derült arcú szenvedők pihennek. Aki nem tudja, hogy sebesültek és nem veszi mindjárt észre a fehér pólyákba burkolt kezeket, fejeket, karokat és lábakat, el sem hinné, hogy azok a nyugodt, derült nézésű emberek szenvednek.

Sóhaj, panasz nem ismerős ebben az otthonban. Pedig vannak és voltak súlyos betegek, akiket a gondos ápolás és a virrasztó szeretet szinte csak úgy vissza-
imádkozott a földre.

Mert e hajlékban otthon van nemcsak a szenvedés, de az a még sokkal nagyobb erő, amelynek könnyű a kereszt.

A keresztény szeretet teszi otthonná ezt a kórházat, amelynek nincs ridegsége, nincs szomorúsága. De van napsugara, van virágnylást ígérő légköre, amelyben lelki szememmel csodás fényt vélek néha látni. A szent keresztnek ragyogását. A fehér ágyak pedig mintha virágszirmok lennének. Egy óriási passziflóra szirmai, amelyek bízó szeretettel simulnak a szenvedés szent keresztjének lábához.

A múlt napok egyikén Isten keze egy marék virágot dobott a szenvedés tanyájára. Könnyharmatos örömvirágokat. Mert a Mária-kongregáció, ahol máskor szent

fohászok keresik az eget és ahol most vérző sebeket kötöz be az irgalom és a könyörület, megnyitotta kapuit a kisdedeknek is.

Hálaünnep keretében köszönetet mondtak ártatlan gyermekajak azoknak a nemes, önfeláldozó szíveknek, amelyeknek együttérző dobogása a szeretet templomává avatta az ünnepély csarnokát.

Ezüstcsengésű gyermekkacaj, gyermekversek patogó rímei és a legboldogabb kor ártatlan játécai szövődtek össze ünneppé.

Fehérruhás, szőkefürtös kicsiny leány beszélt a szívárványról, amelyen álmában az égbe ment.

Játékdob és trombitaszó mellett, arasznyi trikolorzászlót lengetve vonult fel a kicsiny hadsereg.

Virágálmokat fontak rímes koszorúba szegény, kicsi embervirágok. Felhangzott az ének a zongora halk futamára, az ispilángi rózsza...

A színpadon a hadbavonult katonák gyermekei, a kongregáció napközi otthonának apró lakói tartottak előadást.

A nézőtéren lábbadozó sebesültek, fehérkötényes ápolónők, bodros főkötőjű apácák, fekete rendruhás szerzetesek, sok kis maszatos gyerek, egy-egy társadalmi előkelőség. Ezt referálná a hivatásos riporter, aki a tények és események krónikása. De mit mondjak én, aki csöndes megfigyelője és megértője vagyok csupán az életnek?

Az életnek, amelyet nem *megírni* kell, csak *olvasni* tanulni. Abból a nagy, örökké nyitott könyvből, amelynek lapjait Isten keze lapozza.

Az élet könyvének egyik legszomorúbb fejezetéből nem a szememmel, de a lelkemmel olvastam pár mosolygó sort a történelem vérrel itatott lapjáról, amelyre a világháború írja most lángpallossal az élet nagy drámáját.

Egy édes-bájos szent emléket ragyogott a lelkembe ez a gyermekelőadás. Olyan volt az, mint mikor a vérvörös színtől elkáprázott szem egy hófehér lapon pihen meg, vagy mint mikor a gyász sötét leplén rést üt az arany napsugár.

Könny és mosoly, játék és imádság, szenvedés és vigasztalás, zene és sóhaj, ártatlan naivitás és a lelki kultúra gyémántsziporkái egybefolytak, összevegyültek a szeretet szent nevében a hála virágaival, amelyeket félénk kis gyermekkéz nyújtott jótevői felé.

Csodálatos báj van a gyermeklélek primitivitásában és csodálatos erő. Valami megható közvetlenség nyilvánul meg benne, kristályos átlátszóság, amely az *élet* ősforrásából fakad.

És abban a kristályos tükörben, virágfüzérés kör-tánc és vékony hangocskák éneke közben is a legmegrázóbb képet láttam: a távoli harcmezőt. Ahol gomolygó füstfellegek és sívító golyózapor közepette harcolnak értünk, mindnyájunkért ezeknek a szegény kicsikéknek édes atyjai, drága hazánk hűséges fiai.

Ki tudja, hány kis csicsergő szájacska nem zárulhat többé csókra az atyai ajkon és hány kis vézna gyermekkar nem öleli soha többé az édes atyját. Ki tudja, hány lehet már árva e szegény kis embervirágok közül, akiknek a lelke most még tele van a gyermekkor boldogságának aransugárzásával.

Könnyeimen keresztül mintha hófehér mezőkre pillantottam volna, amelyeknek liliomait a Mindenható táplálja. A Mindenható, aki ott van mindenütt, ahol szenvedés és bánat lakozik. Aki ott van az ártatlan gyermekszívben, ott van a küzdelem mezején, ahol élet-halálharcot vívnak nemzetek, ott van a sebesültek szenvedése mellett, ott van mindenütt, ahol emberi szív dobog. Valami csodálatosan emelkedett hangulat vett rajtam erőt, mintha annak a fehérruhás lánykának gyermekversből épített szívárványhidja csakugyan lehozta volna hozzánk a mennyország egy darabkáját. Mintha láthatatlan angyalhad jött volna közénk azon a szívárványos hídon, hogy a szegény kicsikéket Szűz Mária fátylába burkolja s a hazáért vérző hősöknek sebeit fehér szárnyuk simításával gyógyítsa.

Sugaras zengés, mosolygó fájdalom, könnyharmatos ihlet rezgett a levegőben, amidőn megcsendült a szó, a gyémántcsiszolású. Isten fölként szolgálja ékesszólásának aranyhálójával gyöngyhalászként mindent összegyűjtött, ami szép, ami jó, ami magasztos és szent volt a leve-

gőben. Minden sebet, minden könnyet, minden mosolyt, minden fájdalmat, minden virágot, minden érzelmet, minden gondolatot, minden gyászt és minden sugárzást.

Ihletett szavának sasszárnyalása magával ragadta lelkünket fel a magasba, a Szeretet és a Hatalom Istenéhez, akinek szent kezében van az emberi szív, az emberi sors, a háború és a béke, — az egész világ.

MIT ÍRNAK A SEBESÜLTEK?

Fehér kötényben és fejkötőben sok órát töltök a sebesültek között.

És lévén a Mária-kongregáció kórházának íródeákja és így a sebesültek bizalmának letéteményese, bőséges alkalmam van a hazánkért szenvedő hősöknek lelkébe belepillantani.

Csodálatos intimitás fejlődik ki köztem és köztük, mialatt ceruzával a kezemben gondolatainknak és érzelmeinknek szolgálatában állok.

Ismerem családi állapotukat, kinek van felesége, gyermeke, édes anyja, testvére, menyasszonya. De ismerem a lelküknek, a szívüknek egy-egy töredékét is, mert jóllehet kevés gondolat- és érzelemvariáció ismétlődik az üzenetekben, melyeket továbbítok, mégis hihetetlenül elárulják azok a szűk keretek is a mi derék honfiaink egyéniségét. Csupa apró lelki nüánsz az, csupa hajszálvonás, majd világos, majd összefolyó színek...

Néha úgy érzem, hogy nem is írok, hanem hímezek. Az iron a kezemben hímzöttű és minden betű egy öltés, minden gondolat egy színárnyalat, amellyel egy-egy jellemvonás, egy-egy egész lelkivilág rajzolódik ki.

A mi sebesültjeinknek lelkivilága. Van-e ennél ma-napság érdekesebb tanulmány a lélekbúvár szempontjából?

Értékes, becses, gyönyörű ajándék ez, amely a háború borzalmainak és szenvedéseinek tengeréből mint ritka értékű igazgyöngy hullott az ölembe.

A kórházban szerzett tapasztalataimat, megfigyeléseimet a lelkembe zárom és legkedvesebb emlékeim gyűjteményébe helyezem el.

A természetemben rejlik, hogy semminek sem tudok örülni, amit egyedül élvezek és bármim legyen, csak akkor igazán az enyém, ha másokkal megoszthatom. Ezért is kórházi írődeák-tapasztalataim tárházából ime néhány kis töredék. Hátha akad valaki, aki érdeklődik az azokban megnyilvánuló lelki tanulmánytárgyak és igazgyöngyök iránt.

* * *

A hímzőtűm gobelinképet hímez; tiszta, átlátszó, mély kékségű tavat, amelynek partján kék nefelejts mosolyog felhőtlen kék ég alatt... Egy déltiroli vitézünknek a levelét írom, akit a gyilkos gránát közvetve sújtott. Derékon törte ketté a fa törzsét, amelynek koronája alatt állott, úgy, hogy őt a reázuhanó százados fa zúzta félholttá, így jutott a kórágyra. Egy szót sem tudott magyarul, németül is vajmi keveset, az anyanyelve olasz.

Ennek a kékszemű, szerény fiúnak a leveleit írtam én az édes anyjához.

Ő diktált. És én ámulva hallgattam. És írtam Petrarca nyelvén a szeretet zengzetes szavait, az üdvözlőket, amelyek szépek, melegek, szárnyalók voltak. Mintha a messze délvidék aransugaras napsütése lopódzott volna be a tágas, nagy terembe, ahol annyian szenvednek a hazáért.

Amint írtam, homályos lett a nézése, — és csak amikor az „addio” is elhangzott, kérdeztem meglepetten, hogy hát saját állapotáról, betegségéről miért nem írunk semmit?

Erre a szép, nyílt nézésű szemből két kis vízcsepp buggyant ki, mint harmatcsepp a nefelejtsen. „Oh, Signora, én vagyok a legkisebb gyermeke, a többi már mind nő vagy férjhez ment, engem szeret a legjobban, a szellőtől is félt, — és annyit sírt, amikor elbúcsúztunk. Nem akarom, hogy sírjon értem az édes anyám. Ha majd meggyógyulok, akkor megírhatja neki Signora, hogy egy kicsit beteg voltam.”

És sokáig írtam és sokszor írtam a déltiroli sziklás hegyek kis, fehér falujába egy szegény öreg asszonykának, hogy az ő katonafia jól van, hogy egészséges, hogy boldog, hogy szeretettel gondol rá, hogy imádkozik érte és a hazáért.

Gobelin-színekkel és gobelin-öltésekkel lehet csak visszaadni annyi gyöngédséget, annyi finomságot, amennyit annak az olasznyelvű, gyermeknézésű sebesültnek hálás

lelkében megláttam, miközben zengő nyelvén diktálta nekem a leveleit az édes anyjához.

*

* *

Közvetlen szomszédja egy viaszsárga arcú, súlyos szenvedő. Léleketet is csak kínnal tud venni és amit írni akar, olyan nehezen, olyan halkán suttogja, hogy inkább csak kitalálom, mint megértem. A tüdeje van keresztüllőve. Életéhez sem volt sok remény, amikor idekerült. Szép, fiatal, huszonhatéves férfi. Olyan, amint mozdulatlanul fekszik fehér párnáján, fajmagyar, férfiasan szép vonásaival, amelyeket el nem torzít a szenvedés, mint egy szép halott, aki a másvilágról küld üzenetet.

Írom: „Kedves feleségem! Régen nem kaptam értesítést, írjál minél előbb. Várom soraidat. Én már küldtem lapot, de választ nem kaptam. Imádó férjed, István.”

Egyéves házások és az ő Etelkája, akinek olyan nagyon várja az írását, még csak most lesz tizenhétéves.

Sokszor és sokat írtunk az asszonykának. Csaknem mindig ugyanazt. Legfeljebb az volt a változatosság, hogy „írjál, de rögtön”, vagy „írjál, de minél előbb”, — a vége pedig mindig egy és ugyanaz: „imádó férjed, István”. Csak a magam jószántából és felelősségem érzetében írtam hozzá titokban széljegyzeteket, míg végre örömmel tudathattam az „imádott” asszonykával, hogy férje veszélyen kívül van és Isten jóságából meggyógyul.

Jutalmul meg is írta az urának, hogy „csókoltatom az ápolónőt, aki mindig olyan szépen ír nekem”. Rendesen virágos, nefelejtses, rózsás levelezőlapokat választott az átlótt tüdejű sebesült, akinek eszébe sem jutott arról írni, hogy harcmezőn volt és megsérült és a halállal vívódott. Mintha az valami nagy dolog lenne! Említésre sem érdemes.

* * *

De keverjünk egy kis élénkebb árnyalatot is a hímzésbe. Ha az ember például szegedi paprikát akar kivarni, nem használhat hozzá pasztellszíneket.

„Én is akarok írni”, — szól felém egy hang. Oda-sietek.

— Szívesen. Mi kell: levélpapír vagy levelezőlap?

„A nagyobbik.”

Jól van.

Pauza.

— Hát kinek írjunk? — kérdem.

„A feleségemnek.”

Pauza.

— Hát mit írjunk?

„Maga azt jobban tudja”, — mondja némi lenézéssel.

— írhatom, hogy megsebesült?

„Nem bánom.”

Hát írom, ahogy gondolom, kíméletesen. „A karom sebesült meg, de ne aggódjatok, stb.”

Egy két mondat az egész.

— Hát még mit írjak?

„Amit akar.”

Talán van termése, takarmánya? Kérdezzem, behordták-e?

„Azt rendbetettem.”

—Hm. Hát gyermeke van? Ne kérdezzük, hogy vannak?

„Van két családom.”

Írom a levélben: „hogyan van a két családom?”

—Talán csókolja is őket az édes apjuk?

„Maga azt jobban tudja.”

Harapófogóval sem lehetett belőle kivenni a szót. Az első oldalra sem tudtam mit írni; pedig azt akarta, hogy „tele” írjam a levelet. Az én írói vénám is mintha kiapadt volna; rágtam a ceruzát, mint az iskolásgyermek, a pirosarcú, nagy szőkebajuszú szegedi gazda csak várta, mi telik a tudományomból. Ő ugyan nem járul hozzá.

Idők folyamán azonban megleltem az ő hallgatag, zárkózott lelkének is a kulcsát. Szeretett a szegedi szőlősgazdákról beszélni. Kinek mennyi termett. Ki kinek, melyik korcsmárosnak, mennyiért adta el a borát. A kakuk-csárdás milyen olcsón vette a mustot és így tovább. Néha már szinte elálmosodtam, mire végére jutottunk bőbeszédűségének és ennek a kifogyhatatlan témának.

* * *

*

„Édes apámnak szeretnék írni, kezét csókolom.”

— Tessék.

„Édes apám és édes anyám, és édes bátyám, és édes ángyom, és édes néném, és kedves öcsém, és húgom. Tiszteltetem mindnyájukat, és mennyi lett és miből? És behordták-é szerencsésen és fogadtak-é szolgát? Fia, Sándor.”

Hogy karját széttroncsolta a srapnel, az igazán nem volt elég fontos ahhoz, hogy megírjuk.

*

Egy hallgatag, marcona vitéz is írni akar a nővérének.

„Kedves nővérem, tudatom, hogy megsebesültem a ballábamon. A seb nem súlyos.

Tisztelő bátyád, Károly.”

Se több, se kevesebb. Dióhéjba foglalt tényállás. Többször nem is írt. Feleslegesnek tartotta ugyanazt ismételni.

*

„Apámnak írnék”.

— Tessék.

„Hát, hogy a Károlyék tudassák a Mihályékkal, hogy írják meg a Rózsiéknak, hogy a Bertáék látogassanak meg.

„Más nem kell.”

Egy szívbajos rezervista, akibe csak hálni jár a lélek, a feleségének ír.

„Tudassad, hogy megfizette-e a suszter az 52 forintot. Férjed, Szabó József.”

—Nem üdvözli, vagy csókoltatja?

„Felesleges.”

*

* *

„Repülő” betegünk is van. Őt a gránát explóziója a levegőbe röpítette azzal a darab földdel együtt, amelyen állt. Visszaestében súlyos belső sérüléseket szenvedett. Fiatal házas. Tizenegyhónapos fiacskája van. Nagyon vallásos.

„Kedves, drága feleségem, csak azért írok neked, hogy jól vigyázz a kis Matyikára, mert most már beszélni kezd. Ilyenkor nagyon fontos, hogy valami rossz vagy csúnya szót meg ne tanuljon. Mert azt már nem szeretném. És addig kell hajlítani, amíg gyenge a vessző, csak azért írok. Isten veled. Tisztellek és csókollak. Férjed, Pali.”

*

* *

„A bátyámnak írnék.”

—Mit írunk?

„Írja meg neki, hogy megsebesültem és hogy írjon.”

Kezdem.

„Kedves bátyám, tudatom veled...”

Méltatlankodva félbeszakít:

„Nem jól van. Csak nem tegezhetem, — hiszen a bátyám!”

Egy másik lapot is írat velem. Az utasítás szóról-szóra ugyanaz. Csakhogy most „Ferinek” kell azt megírni.

Kezdem mint fent, persze kerülve a tegezést. Ismét méltatlankodva szakít félbe:

„Csak nem magázhatom, — hiszen az a Feri a barátom!”

*

*

*

Van egy román betegünk. Jobbkezének tenyerét lyukasztotta át az ellenség golyója. Ennél szenvedélyesebb író-t még sohasem láttam.

A vérvesztéségtől csaknem félaléltan is egyre írni, írni akart. És írt, írt mindennap, a balkezével, mert hát „nem tudsz román”. Párnáival feltámasztottuk és az a súlyos beteg ember csak írt és írt, — ki tudja, hogy mit.

Alázatos, szelíd a nézése. Már szépen gyógyul borzalmas sebe. Amint a kórterembe lépek, azonnal felül ágyában és mint egy gyerek kérni kezd:

„Agyál, agyál koperta”.

— „Könyv” nem kell? (Így nevezi a levélpapírost.)

„Volt. Volt.”

És akkor már nyújtja épen maradt balkezét a levél-papíros után.

Ceruza, tollak, tollszár, tenta, ez mind kell az én jó étvágyú románomnak, akinek az ételből is dupla adag jár ki.

Egyáltalán neki mindig vannak vágyai. Aprók, szerények. Hol „görbét” kér, hol „hosszút”, hol „vastagot”, hol „rövidet”. Ezek szipkák. Neki köszönhetem, hogy a trafikban eljutottam a „csutorapipa” ismeretéig.

A szó szoros értelmében megható, milyen bizalommal, milyen gyermekes naivitással *tud* kérni ez a sebesült, aki a legszorgalmasabban ír az egész kórházban, de én csak udvari szállítója vagyok a levelezés terén.

*

* *

Van egy levelezőlap, amelyikért lázba jönnek valamennyien. Ez az imádkozó király képe. Ha ezt veszem elő, tíz-húsz kéz nyúl érte.

Egy erdélyi, nyalka tartású, felkötött karú harcosunk erre a képre ezt íratta:

„Szeretett drága feleségem! Itt küldöm neked jó öreg királyunk képét. Nézd meg jól és tedd el jól.

Jól vigyázz rá, hogy semmi baja ne történjen. Síríg hű társad, Mátyás.*

*

Van, aki ezt a levelezőlapot semmiért sem adná oda, el nem küldené.

Láttam egy tüdőgyulladást kihevert, szép halvány katonát, amint áhítattal megcsókolta. „Ez az én kedves, öreg, drága jó apám! Ezért én szívesen meghalok, ha kell.”

Rendkívül sok levél és levelezőlap szövege vésődött bele az emlékezetembe. Csaknem azonos tartalmú. „Jól vagyok.” „Egészséges vagyok.” „A sebem nem súlyos.” „A sebem szépen gyógyul” (ha ugyan szórványosan említést tesznek a sebről). „Tisztellek, tisztelem ezt, azt, amazt.” „Csókollak.” (Ez ritkábban fordul elő.) „írjál, írjatok, azonnal”, — ez valamelyes alakjában minden diktandóban benne van.

De bármennyit írtam és írok, s bármint igyekezem is rá visszaemlékezni, egy dolog soha sincs a kórházi levelekben: panasz. Még egy sem mondta, hogy fáj a megcsonkított keze, fáj a szétroncsolt lába, az összezúzott feje. Egyik sem írta haza, hogy szenved, hogy beteg.

És abban, amit elhallgatnak, abban amit ki nem fejeznek, abban van a legtöbb.

Egyszerre csak azon veszem magamat észre, hogy hímzőtűvé változott írónom aranysugaras háttérre csupa babérlevelet hímezett. Örökzöldet, hervadhatatlant.

Mindegyik levélre egy ismeretlen, névtelen hős neve van feljegyezve. Egy név, amely övéinek a legkedvesebb. Egy név, amelyet a falujában ismernek, szeretnek. Egy név, amely a kórházban csak szám, mint ahogy a csata

véres mezején is csak az volt. És amely szám, ha vérezve, szenvedve, átlótt tüdővel, csonka kézzel, szétroncsolt lábbal onnan visszatér, — nem mondja senkinek, nem írja meg sem az édes anyjának, sem a hitvestársának, hogy éhezett, hogy fázott, hogy küzdött és hogy szenved.

Babérlevelek, örökzöldek, hervadhatatlanok azok a kórházi levelek, melyeket tollbamondva írok. És tudom, a jó Isten elolvassa azoknak az ismeretlen hősöknek a nevét, amelyet hazaküldött üzeneteik alá írok. Azokét akik csak küzdeni, szenvedni vagy meghalni tudnak a hazáért, de legsúlyosabb szenvedésüknek közepette sem tudnak – panaszkodni.

KARÁCSONY.

(1914.)

Egyezerkilencszáztizennégy év előtt a csillagok szében ragyogtak, mint máskor. Olyan nagyok voltak, hogy alig férték el az égen. És olyan fényesek, hogy nem volt sötét az éjjel.

Mintha valami nagy eseményre készült volna a csillagos ég. Titokzatos, szent, nagy örömré, amely az eget és a földet összekötni látszék.

A sok nagy és fényes csillag között a legnagyobbnak és a legfényesebbnek hosszú arany haja volt. Sugárfényes, tündöklő. És olyan hosszú, hogy leért egészen a földre. Amikor az a nagyhajú csillag éjjeli őrjáratot tartott, aranyhajának fénypalástja tündöklő mesgyét szántott a földre.

A betlehemi réteken, amelyek sohasem alusznak téli álmot, jámbor pásztorok szunnyadtak. Körülöttük pedig szelíd kis bárányok feküdtek a selymes, puha fűben.

Csupa csönd, csupa illat, csupa szent ihlet folyt szerteszét a légtérben és a földre, amikor a rét virágai egyszerre csak figyelni kezdtek.

Apró harangvirágok megkondultak a földre, csillagsugarak megzendültek az égen, mint az aranyhárfa kísé-

ret, midőn az angyalok kara az Égnek Dicsőségét hirdette és Békességet ígért a földnek, amelynek jóakaratók a lakói.

Az aranyhajú csillag fénypalástja végigsiklott a réten alvó pásztorok és az arany nyoszolyában nyugvó királyok szemén, akik felébredve, szent áhitattal követték a sugaras ébresztőt.

Mentek, mentek utána, amíg csak meg nem állott a csillag egy szegényes istálló fölött.

Az istállóból a csillag sugaránál is nagyobb fény áradt feléjük. Csodás ragyogás, amelybe belenézni nem lehet és amelyből égi boldogság ömlött szíveikbe. Soha nem érzett boldogság, amelytől a pásztorok és a királyok térdre borultak. Úgy imádták karácsonynak szent éjjelén a jászolban szunnyadó, világmegváltásra született Szeretet-Istenét, aki szívének legszebb ajándékát, Békességet hozott az égből a földre, a jóakarató embereknek.

Egyezerkilencszáztizennégy év előtt.

*

Az Ég legszebb ajándékának, a Békének születésnapján ugyan mit tapasztalunk ma, karácsonynak szent éjjelén?

Sötét az ég. Halványak a csillagok. Halványak és hullanak. Hullanak le a magasból, mintha csillagkönyvet sírna az ég.

A szent éjszakának szomorú sötéttségét, izzó zsarát-nok, sziporkázó tűzcsóvák, égő falvak és városok, srappel-villámok szakítják meg.

Selymes, zöld fűben nem szunnyadnak ma jámbor pásztorok és nem feküsznek körülöttük szelíd kis bárányok.

A föld göröngyös kérgén kiaszott, kiégett a fű a forró embervértől, amely a fűnek puha selymén megfagyott. Előbb megégette, azután megdermesztette a vér a rétnek viruló életét. Kíntól vonagló sebesültek, hófehér néma halottak feküsznek a harcmezőn.

Nincs csönd, nincs szent némaság, nincs illat, nincs ihlet a légmenten, nincsenek figyelő, csilingelő virágok.

A háború borzalmainak siráma orkánként tombol végig a földön. Túlharsogja, tulzokogja az angyalok szelíd karát, amely egyezerkilencszáztizennégy év óta dicséri a Mennyeiket és Békét hirdet a földnek, amelynek jóakaratók a lakói.

A földnek lakói pedig talpig fegyverben állanak. Szuronnal rohannak egymásnak, puskával, ágyúval gyilkolják egymást.

Felebaráti vérben gázolnak, felebaráti vérben fürdenek, felebaráti vére szomjaznak mindannyian, akikért szeretetből a szent kereszten ontotta véréét Az, aki ezerkilencszáztizennégy év előtt azért született e földre, hogy szeretni tanítson minket. Szeretni — és nem harcolni. A szeretet jegyében jött és békét hirdetett. Mi pedig szuronysegezve, sortűzzel fogadjuk.

Erre az egy napra sem nyújtunk egymásnak kezét, mi, akik mindnyájan gyermekei vagyunk az isteni Kisdednek.

Mi, akik valamennyien testvérek vagyunk az Úrban, felebarátok, akiket Jézus arra tanított, hogy egymást szeressük.

Erre az egy napra sem némul el a háború borzalmas zenéje, nem pihennek az ágyúk, a bombák, a gránátok, a kartácsok.

És az isteni Kisded még is eljön hozzánk. Eljön a siralom völgyébe, amely sóhajtól, sírástól, csatariadótól visszhangzik.

Eljön a Béke szent záloga a háború borzalmai közé. Eljön, mert Ő előbb szeretett minket, és mert nagy szükség van az Ő szerétére.

Halkan csengeni fognak most is a harangvirágok, még ha nem is hallatszík a hangjuk. Halkan zengeni fognak az angyalok, Mennyeket dicsérőn, Békét hirdetőn.

És talán újra megjelenik az aranyhajú csillag, amelynek földön úszó fénypalástja végig siklik szomorúan virasztó pásztorok, aranytrónokon gondolkodó királyok szemén és talán elindulnak majd ők is, mint valamikor a bibliai pásztorok és királyok, hogy a Békét hirdető Kisdednek hódoljanak.

*

*

*

Emeld fel a kezedet aranyos Jézuskám és a Szeretet simogatásával törjed össze a háború minden fegyverét.

A Béke harsonájának erejével döntséd romba a várakat és a bástyafalakat, amelyeket ember-ember ellen épített.

A Szeretet lehelletével némítsad el a háború orkánját, hogy minden szívben megkonduljon egy kicsi harang, amely imához hív.

Gyűljanak ki újból az égbolt legszebb, legfényesebb csillagszemei. Hervadjanak el a harctér vérvirágai. És ember-milliók kezéből hulljanak ki a gyilkos fegyverek, amikor az isteni Kisdéd születik, az angyalok dicsérik az Eget és Békét hirdetnek a földnek, amelyen jóakarató emberek élnek.

A HÁBORÚ ÉS A GYERMEK.

Ágyúk dörgése, dobok pergése, fegyverek ropogása, kardok csattogása mellett harcolni, küzdeni, a hazáért meghalni és győzni tanít a háború. Megtanít a két legnagyobb, legszentebb tudományra: a hősök halálára és győzelmére.

Ezt ott tanulják tőlünk messze, északon és délen, távoli nyugaton, azokon a legszentebb mezőkön, amelyeken babérág és vérrózsa terem.

Mindennap új sorokkal gyarapodik ez a tudomány, amelyet vérrel szánt a sors az élet ugarába.

Tele van vele minden újság, tele van vele a szívünk, az agyunk, a lelkünk.

Csordultig tele.

Nemrégén egy okos, kedves apácától hallottam azt a hasonlatot, hogy nincs olyan telt pohár, amelyben még egy rózsaszirm el nem férne. Ez jut önkéntelenül is az eszembe, amidőn úgyszólván elém tolakodik a háború nagy iskolaanyagának néhány részlete.

Isten úgy rendelte, hogy mindig és mindenből tanulnunk kell és akarva vagy nem akarva, holtunk napjáig járjuk az élet nehéz iskoláját.

Én különösen sokat tanultam és sokat tanulok attól, akit tulajdonképpen nekünk kell még tanítanunk: a *gyermektől*.

Mennyi igazság, mennyi friss, üde, hamisítatlan benyomás terem az ember-bimbók lelkében, amelyek öntudatlanul, ösztöneik tükrében a leghívebben vetítik vissza az élet eseményeit, irányait.

Sétálgatok többnyire csöndes kertünk útain. Most azonban a budai csöndes Lovas-úton, amely kertünket határolja, soha nem hallott tombolás és ordítás zúg végig, akárcsak a harcmezőn. Pedig csak gyermekek játszanak. Persze háborút. És milyen háborút! Csupa fanatizált, égő arcú, fénylő szemű kis hős ez, akik csupa játékból halálosan komoly, szent feladatot végeznek. Védik a hazát. Folyik a várostrom. A küzdelem tetőpontjára hágott, recseg-ropog bele a léckerítés, úgy, hogy kénytelen vagyok védelmi akciót kifejtve, kerítésünk érdekében résen lenni.

Tiltó szózatom Deus ex machinaként szakítja ketté az ütközet hevét, éppen akkor, amikor egy kis kéz a kerítésre kúszva, az oszlop szürke kőlapjára egy sárga matróz kalapot akar helyezni. A győzelem jelvényét.

A váratlan közbeszólástól megijedve ugrik le az ostromlott várbástya fokáról a kis vitéz és néhány percig szünetel a harci zaj. De csak azért, hogy újult erővel kitörjön.

Éles hangok össze-vissza sikonganak és akaratlanul figyelmes leszek a zshivajból itt-ott kicsengő szavakra.

Hallom, amint a fővárosi gyermek arrogáns biztonságával bekiált az egyik: „Hercegekisasszony, szabad a bástya fokra tűzni a kalapomat?” Felel a másik: „Ne lármázz, ezt a várat sárkányok őrzik”. Megtudom továbbá, hogy a kerítésünk egyik oszlopa Sabác, a másik Belgrád, a harmadik Kragujevác, a negyedik Nis és így tovább. Az egész Szerbia térképe megelevenedik kerítésünkön, egy pár gyermek játékos fantáziájának jóvoltából.

De ez nem elég. Felhangzik közbe-közbe ujjongó lelkesedéssel „Éljen a király!”, „Éljen a *mi* királyunk!”, „Éljen a haza!” Majd csúfondáros gúnyolódással zúg a kis hadsereg: „Szájkosarat Petárnak”. Petár megkapja a magáét. El sem tudnám mondani, milyen jelzőkkel illeték, milyen sorsban részesítették Karagyorgyevits urat, aki nagyzási hóbortjában maga akart világtörténelmet csinálni. Világtörténelmet? Csinálják azt ma a gyermekek. Rettenetes komolyat, megdöbbsentőt, pedig csak játszanak.

Hallgatom őket. Új beosztások alakulnak, változik Európa térképe.

Rettenhetetlen a magyar, a német, az osztrák; egy sem bír szilaj harci kedvével. De hát persze oroszra, szerbre is szükség van. Mert hát főképp ezek ellen irányul az ádáz gyűlölet.

Ilyen nemzetiségi beosztások alkalmával tényleg komollyá válik a játék, sőt veszélyben forog a „háború” sorsa. Szerb, orosz a kis csirkefogók közül egy sem akar lenni. Fellázad ez ellen az aljas szerep ellen a gyermekbecsület.

Igen-igen, jellemképződések mennek végbe az utca kis ingyenélőiben, akik eddig aligha tudtak róla, mi a becsület, mi az önérzet, mi a tisztesség.

A földrajz játszva rajzolódik bele a gyermekköz-tudatba. Ma nincs kedvesebb képeskönyv a térképnél. És a nép gyermeke, aki eddig talán azt sem bánta, hogy Debrecen Belgiumban van-e vagy Galíciában, egyszerre kis Globetrotter lesz és meg sem áll, amíg via Belgrád és Kragujevac Nisig el nem érkezik hódító útjában. Igen, a hódító úton. Mert minden új név, minden új szó, amellyel agya gyarapszik ,hódítást jelent az ismeretlenek nagy birodalmában.

Mint apró szentjánosbogárkák, új fények gyúlnak ki ezzel kapcsolatban a gyermekek lelkében. A hazaszeretetnek ébredő kis csillagszemei. Egyszerre tudni, érezni kezd a gyermeklélek egy elvont fogalmat, amely eddig nem sokat zavarta játékos vagy blazírt kis világát.

Mi is az a haza? Minek az a haza? Azt hiszem, a legtöbb apró ember pár hónap előtt még zavarba jött volna arra a kérdésre, hogy hova helyezze a hazát.

Ma már kigyúltak azok a kis szentjánosbogár-fények, amelyek ezt a szent szót apró csillagbetűkkel beleírják

a gyermeklélekbe. És észrevétlenül fellángol majd a ma még játszó nemzedéknek tudatában egy már-már feledésnek indult, magasztos, nagy érzés, amely csillagmagasságba emeli a lelket.

A hazának szent szeretése.

Mese kell a gyermeknek? No hát van-e annál szebb mese, mint a mikor a törpék birodalma hadat üzen az óriásnak?

Kell-e annál dicsőbb rege, mint amikor a Csillag fiai a Sötétség országába mennek az igazságért, a fényért küzdeni?

Koronák szentsége, hősök babérkoszorúja díszíti a lapjait annak a legszebb mesekönyvnek, amelynek minden meséje *igaz* és amelyet most maga az élet mesél a gyermeknek, aki anélkül, hogy tudná, egyik legnevezetesebb fejezetét éli át a történelemnek.

Nagy neveknek, nagy hősöknek lesz az ismerője, bámulója. Bírója lesz nagy vétkeknek és ármányoknak. És gyermekjátékainak tükrében öntudatlanul visszavetíti a világot sarkaiban megingatni látszó, világrészeken át viharzó világtörténelemnek háborús fejezetét.

KORZÓ ÉS HÁBORÚ.

Egy este a Váci-utcán mentem végig. És ott megláttam a haragvó Isten arcát.

Villanyárban úszott, hemzsegett az utca. A kirakatokban ékszerek, selymek, bársonyok, hamis hajfürtök, virágok, parfümök, csecse-becsek, keleti szőnyegek, csipkék, édességek, szóval mindenféle, ami szájnak, szemnek kellemes.

Tulajdonképpen maga az utca sem egyéb, mint élő és mozgó kirakat, mert az esti korzó útját nem azok rójják, akiknek a városban dolguk van. Azok nem érnek rá tipegve-topogva, ógyelegve, andalogva, ácsorogva korzózni.

Olyan foglalkozás ez, amelyet csak azok űzhetnek, akiknek dolguk nincs. Ahelyett kedvük és alkalmuk van, minél feltűnőbb díszet ölteni, hogy kellő előkészületek után beleilleszkedjenek a Váci-utca élő és mozgó, villanyárban úszó, esténként megújuló kirakat-versenyébe.

Nagy szerepet játszik ezen a prém. Felvonul a hód, a coboly, az asztrakán, a szilszkin, a szkungsz, a vakond, a fehér, a fekete, a kék, a közönséges, az ezüst, a szibériai róka, a hermelin, a mufflon, a csincsilla, a

perziáner. A legkülönbözőbb színű, alakú és értékű állati bőrökbe bújtatott vagyonok.

Megjelennek az ékszerek is. A valódiak és a hamisak. Lényegileg egyre meg. A fődolog az, hogy minél több szikrát szórjon és minél nagyobb legyen a buton és minél tompább szivárványragyogású a gyöngygyakék. Smaragd, rubin, topáz, zafir, opál és ametiszt, a föld gyomrából vagy üvegből való, színes villogást visz bele az esti képbe, mint mocsaras vidéken az apró lidérccláng.

Platina, arany és ezüst, próbás vagy próbátlan, bőven látható; azt hiszem, csak a pénztárcák titkos mélyén van minél kevesebb. Nem baj! Csak a tíz újra, a nyakra, a karra, a fülbe jusson elég.

Azt hihetnéd,, hogy egy őserdő szárnyas lakói tévedtek székesfővárosunk esti korzójára, ha végig nézed a tollakat, a kócsagokat, a paradicsom-madarakat, a tarkabarka árnyalatú, minden színpompában csillogó szárnyakat és tűzékeket, amelyek a női kalapokon libegnek, billegnek, imbolyognak és lebegnek.

Virágban sincs hiány. Illatos, harmatos ibolya, amelynek szerénységét az ára megcáfolja; rózsa, szegfű, orchidea; élő, illatos avagy selyemből, bársonyból készített. ,

Hát még a sok festett rózsa, amely a liliomfehérre vagy spanyolosan kreolra preparált női arcokról mosolyog csábítóan a járó-kelő felé.

Hamis vagy legalább is hamisított színű hajfürtök alól hamiskás tekintetek versenyeznek a hamis mosolyokkal a villanyárban úszó, sétáló kirakatban.

Mosolyogva andalognak, tere-ferélve ácsorognak, csevegnek, nevetnek, kacérkodnak, fürtéinek. Látszik, hogy idejük és kedvük van és gondjuk, dolguk, bajuk nincs!

Elnéztem őket, akik járnak-kelnek fényűzéstől, hiúságtól, kábító parfümöktől, léhaságtól és szívtelenségtől körülbástyázottan, — és szerettem volna zokogva felsírni.

Úgy fájt nekem az a fény, az a tündöklés, az a léhaság, az a gondtalan nyugalom, amely hazug bélyegét réányomta a társadalomnak kedélyesen korzózó rétegére, — ma, amikor nemzetek léte forog kockán.

Mélységes szomorúság ütött sebet a lelkemen és szerettem volna feljajdulni, amikor egy másik kép, ugyanannak az estének egy másik jelenete tűnt fel lelki szemeim előtt.

Ugyanannak az órának ólomsúlyú percei, amelyek itt vidám léhasággal múlnak el, hány fiatal, viruló, boldog életnek az utolsó pillanatai?

Ugyanaz az égbolt, amelynek sötétségét itt lehazudja a vakító és rikító villanyáradat, milyen néma, átláthatatlan kárpitot von szemfedőként a holtak ezrei fölé, akik mind hősi halált haltak hazájukért, nemzetükért, a népért, ezekért az emberekért, akik itt vígan, gondtalanul, mintha

semmi különös nem történék, felcicomázva, felpipegézve, nevetgélve, andalogva korzóznak.

Látni véltem a vaksötétben, amelynek átláthatatlan fátylát csak tűzcsóvák és felrobbanó ekrazitgránátok szakítják szét, amint ázva, fázva, nélkülözve, talán éhezve, szenvedve és vérezve az emberek milliói küzdenek.

Hallani véltem a hemzsegő utca morájában a távoli puskalövések sercegő, ropogó, bűgő lármáját, a lelket megrázó, földet megingató világháború harsogó és bömbölő, tomboló és romboló zenéjét.

Sohasem hallottam ehhez fogható disszonanciát.

Pedig csak az utca moráját hallottam, a csata zenéje csupán hallucináció volt.

Hány szegény, imádkozó édesanyát, hitvestársat, gyermeket, testvért rabol meg minden pillanat a legkedvesebbjétől. Milyen végzetterhes, milyen kiszámíthatatlan, következményekben gazdag most minden másodperc.

Évtizedek munkája, reménye, álma, vágya, eredménye, múltja és jövője, fájdalma és boldogsága komprimálódik bele a világháború egyetlen órájába. Milyen súlya, milyen fontossága, milyen életbevágó szerepe van most minden röpke pillanatnak, amely tovasuhanó lepkeszárnyán talán századok történelmének terhét viseli.

A homokóra egyetlen lepergő homokszeme száz-
ezrek életét vagy halálát jelenti, mert most ágyúgolyók a homokszemek.

És ezt, ezt a rettenetesen, ezt a borzalmasan komoly, nagy, világrázó eseményt nem érzi, nem éli át minden egyes emberi szív, amelyet Isten keze indított el, hogy dobogjon, míg az élet útját járja. Nem érzi, nem tudja, nem látja meg a központi érzés seismografikus készülékének az a titkos rugója, amely világraszóló események halálosan komoly, nagy és szent óráját jelzi?

Megrendülve kerestem a Szent kereszt legszentebb vértanúját, aki mindezekért a léha emberekért, mindnyájunkért, bűnösökért, az egész világ megváltásáért szenvedte a töviskorona sebeit. Kerestem a legnagyobb fájdalomban is irgalmas, megbocsátó, szerető, jóságos türelmében is isteni Megváltót.

Éppen két serdülő leányka jött velem szembe. Magas növésű, fejlett gyermekek. Tizennégy-tizenöt évesek.

Térdig érő, szűk szoknya feszült idomaikhoz. Fehér bőrük pókháló-vékony, fekete harisnyán villogott keresztül. Lakkcipőjük fénye érintetlen volt, mint a szilvának a hamva. Bő angol kabát blazírtan lógott rajtuk, kalapjuk kacéran félre volt csapva. Rövidre vágott, fürtös haj festett arc és ajak, kezükben sétatot.

És amint a társadalomnak ezt a két gyermekruhába és gyermekkorba öltözött, mosolygó kinövését megláttam, akkor, amikor szinte imádkozva kerestem a világ bűneiért meghalt, türelmében is isteni Megváltót, — akkor nem *Őt* találtam meg.

De megláttam a haragvó Isten arcát, azét, aki megfenyítetni kész az emberiséget. És szinte azt vártam, hogy a sötét égen tündöklő csillagok a földre hullva ekrazit-bombákká válnak és hogy végigkorbácsol a korzózó utcán a rettenetes világháborúnak isteni haragja.

Szerettem volna belekiáltani az utca zajába a rajta mosolyogva andalgó emberek lelkébe, de úgy, hogy megremegjenek belé, hogy siessenek, szaladjanak haza, boruljanak térdre és imádkozzanak. Imádkozzanak sírva, töredelmesen, bűnbánóan, szívük-lelkük minden erejéből.

Imájuk erejével rázzák meg a földet, a fellegeket, az eget, hogy imádságuk túlharsogja a háború borzalmas zenéjét és eljusson Isten trónusáig.

Mert én, szegény gyarló szolgálóleánya az Úrnak, mialatt végigmentem a villanyárban úszó Váci-utcán, a haragvó Isten arcát láttam meg.

DIVAT ÉS HÁBORÚ.

Még a múlt nyáron volt. Akkor, amikor a békének aranypalástja talán fel sem fogott és meg sem becsült áldásait borította a földre.

A szabómnál volt dolgom. Fehér, elegáns váróteremben az asztalok szinte görnyedtek a külföldi divatlapok súlya alatt.

Unaloműzőként divatlapozással töltöttem el az időt, amíg rám került a ruhapróbálás sora.

Mialatt félérdeklődéssel lapozgattam végig néhány francia divatfüzetet, egyszerre csak egy igen komoly, mély impresszióm támadt.

A nádszálvékony női alakok kaucsukemberek hajlékonyságával, kifecamított testtartással, csípőre tett kézzel, meggörbített háttal, keresztbe tett lábbal, kihívó, hetyke pózokban vonultak fel előttem. A mozdulatokat csaknem kizáró és a formákat túlságosan feltáró, hiányosnak mondható ruhagöngyölékeikkel úgy tűntek fel előttem ezek a banális mosolyú, frivol rajzok, mintha a hiúság kódexének paragrafusai volnának. Dekadens, francia asszony-képek, amelyek hivatva vannak Európa-szerte divatot hirdetni, divatot teremteni.

Ettől a gondolatától nem tudtam megszabadulni és minden egyes divatképben paragrafust láttam. A hiúságnak egy-egy bűnös paragrafusát. És valami különös, félig tudatos elszomorodással úgy éreztem, hogy egy külön büntető törvényt kellene kodifikálni ezek ellen a merényletek ellen, amelyek nemcsak a női bájtt ölik meg, de egyenesen etikai és esztétikai botlásoknak mondhatók.

Ez a múlt nyáron volt. Azóta katonás divat borult a világra. Karddal szabják, vérrel festik, gépfegyverrel varrják ezt a divatot. A háborúnak borzalmasan fenséges, bánattal és dicsőséggel teljes, a világot sarkaiból kiforgatni látszó divatját.

Mintha a háború által a fenséges, nagy világrend örök törvénykönyve választ küldött volna arra az aránylag jelentéktelen paragrafusra is, a hiúság paragrafusára. Arra, amely kérkedő, kihívó merészséggel tolakodott elém a béke aranypalástba burkolt napjainak egyikén, mialatt francia divatképeket lapozgattam.

Különös, hogy a régi gondolatok az agynak kapuján újra bekopogtatnak, avagy kikívánkoznak a gondolatraktár porlepte homályából, ha az életnek hangvillája olyan hangokat üt meg, amelyek a régi gondolatokkal rokonrezgűek.

A napokban, a reggeli lapokat olvasva, három dolog különösen mély nyomot hagyott bennem hátra. Az egyik az, hogy egy egész orosz zászlóalj a mi katonáink egyen-

ruhájában harcol ellenünk. És ezáltal az ellenségnek szerepét a ruhával együtt áruló szereppel cseréli fel. A másik, hogy a büszke Albion saját hajóira idegen, semleges nemzetek lobogó-ruháját húzza fel. És ezáltal az ellenség szerepét a gyáva ravaszság leplébe takarja, épp úgy, mint francia barátja, aki a genfi szent és sért-hetetlen konvenció emberbaráti jelvényének védelmébe burkolja alattomos támadásait.

Hát ezt, hát ilyen alakoskodásokat, ilyen farsangi bohócokhoz illő álruházkodást, ilyen erkölcsi viseletet csiholt ki a nagy, a szent tisztító-tűz a nemzetek lelkéből? Jellemüket, önérzetüket, becsületüket szövetryongyokért dobják oda?

Erre tanította meg őket a temérdek véráldozat, amelyet a hazafiság oltárain mutattak be? Az 1915. év tavasza ilyen divatot teremt?

Seregestől álruhát ölt a katona. Idegen zászlóba öltözik a hajó, sőt tetőtől talpig belebújik ártatlan szomszédjának ruhájába. És vöröskeresztes jelvényvel támad az ellenfél. No hát, mondhatom, ez szép divat.

Divat. Nini, hiszen az újságok halmazából a divatlap színes címlapja is felém integet. Lapozzuk át azt is, ha már a háború tartamára be nem szüntették a divatlapokat.

És ezekből a színes és fekete nyomású képekből merítettem a mai reggelnek talán legszomorúbb benyo-

másait. Közelebbről érint, amit azokból olvastam le, mint az angolok csalása, az oroszok árulása, a franciák gyávasága. Azok kívül esnek a mi lelkiismeretünk körén. Más népek, más zónák, más világ ez nekünk.

De hát a divatlapunk az itthonról való. Az itthonról szól. Az itt termett magyar gondolatokban, magyar nők részére és mégis úgy hat reám, mint az árulás, mint a gyávaság, mint a csalás.

Figyeljük csak meg egy kissé közelebbről. Csak úgy találomra nézzünk meg például egy gyermek-divatképet. A kis lány, akit ábrázol, 10-12 éves lehet. Szoknyája takarékosan volna szabva, mert térden felül ér. De csak volna. Mert az egymásra boruló és omló fodorsorozatból kitelnék még legalább két ilyen kis kurta ruha. Nagy karmantyú, fekete, betyáros, szemig behúzott apró kalap tetézi be a csupa-fodor, csupa-gallér apró nőcskét, akit igazán — bárhoggy szeretném is — gyermeknek nevezni nem tudok. Inkább azt mondhatnám rá, hogy Marcel Prévost egyik ismert regényalakja, időelőtti kiadásban.

De lapozzunk csak tovább. Nem fogom az egyes képeket ismertetni. Sok felesleges idő és hely kellene ahhoz.

Csak egy gondolatot, csak egy erkölcsi revelációt fogok a divatfüzetből kiragadni. Zord télapó fehér szakállát most, hogy a pajkos, szeles tavasz keze kezdi

megettépetni és félénk hóvirág harangozza be a természet újjáébredésének magasztos nagy ünnepét, — nem szerény ibolyaként lát a divatlap napvilágot. Tarkabarka, cifra szárnyú pillangók röpködnek abból szerteszét.

Nem a *takarékosság* jegyében született meg az 1915. évnek a divatja. Annak az évnek, amely vérrel-könnyel, nyomorral van beírva az életnek évkönyvébe és ha megérdemeljük, arany glória fogja azt beragyogni, mint a töviskoszorút...

Az idei tavasz divatjának — sajnos — nem a régi, meglevő, néha túlszűk szoknyácskák képezik az alapját.

Ruha gyanánt a női idomokhoz többé nem karcsú tulipánszirmok tapadnak.

A fodros-bodros teljes mák, a sokszirmú centifoliarózsa az idei divat alapgondolata. Lebegjen-libegjen a sokfodró szoknya, mint pillangó szárnya, mint pajkos, selymes pipacsszirom, amellyel szellő játszik.

Háromszor annyi kelme kell hozzá, mint az eddigi szűk szoknyákhoz. Kell hozzá sok pénz, sok kedv. Csak lélek és érzés, csak takarékoság nem szükséges az új redőzött, berakott, ráncos-fodros divathoz. Még ha megfordítva lenne, valahogy érteném. A bő, redőzött ruhából mindig lehet szűket csinálni, esetleg kettőt is. De a szűk ruhácskából nem telik ki egy berakott aljnak — sajnos — a fele sem!

Kevés a liszt, drága a kenyér, egyeseknek fájó könnyek árán sem jut belőle elég. Ám kárpótolja a nők világát — világszenvedésért — a tavasz új szeszélye, a tavasz új hóbortja, amely felülemelkedik téren, alkalmon, időn, körülményeken és erkölcsökön. A genfi konvenció szent piros keresztje, győzelemre vitt szent trikolór, vérrel itatott egyenruha, vonulatok csak félre, húzzátok csak meg magatokat. Nemzeteknek, világrészeknek titáni élethalálharca, amelyet ágyúk bömbölése és haldoklók jajszava kiált bele a puskaporos légbe, hogy szinte bele-remeg és itt-ott meg is nyílik tőle a remegő föld, — némuljatok csak el egy kicsit, mert tavasz van és ilyenkor divat őfensége új eszméket kreál.

Ma éppen úgy, mint máskor. És saját önző, üres, lélektelen léhaságában elég ízléstelen, mert nem érzi és nem érti meg azt, hogy ma a legnagyobb ízléstelenség az új divat.

Olyan ez, mint az árulás, amely legszentebb érzéseinkre tör.

Olyan, mint a gyávaság, amely nagy fellendülésre képtelen. Olyan, mint a csalás, amely saját lelkünket lopja meg.

Ruha kell, persze, hogy ruha kell, hiszen van a mezők liliomának, van a rétek virágának, van a félénk, a szerény ibolyának is ruhája. Igaz, hogy mindig egyforma. Nincs benne változatosság, nincs benne új gondolat.

És ha már a természet gyermekét, a virágot felruházta Isten keze, hogyne volna ruhára szükségünk nekünk embereknek is? Ruhára igen, — de luxusra nem. Különösen ma, amikor a fényűző, pazarló divat szeszélyeit követni csaknem hazaárulás.

Annyi a szenvedés, annyi a nélkülözés, annyi a kötelesség ezekkel szemben, hogy egy igazán előkelő nő, ha nemcsak külseje, de lelke is az, a szó szoros értelmében sem időt, sem módot nem talál arra, hogy divat öfenségének hódoljon.

És én szeretném kérni testvéreimet, az asszonyokat, a leányokat, hogy legalább most, hogy ebben a nagy, szent, templomos órában, amikor az idők mutatója életet vagy halált jelent, — legalább most az egyszer áldozzák fel a divat hiú gondolatát, a nagy, a szent gondolatnak. Kérni őket, hogy a divat szeszélyes áramlataival szemben úgy viselkedjenek, mint erkölcsi és szellemi értékek, akik ha a helyzetnek magaslatán valamennyien nem is állhatnak, de legalább megértik a nagy idők órájának az intését, amely olyan, mint a harangkongás.

HÓVIRÁG.

A nap megcsókolta a földet, — és kinyílt az első hóvirág. Fehéren, tisztán, szerényen, ártatlanul. És alig hogy kinyílt a tavasz elsőszülötte, azonnal harangozni kezd.

Sokan nem hallják és talán meg is kérdezik, hogy ugyan ki hallja meg a hóvirág harangozását?

Hát meghallja azt először is a legféltékesebb a legszerényebb virággyermek, a harmatos kékszemű ibolya.

Meghallja a tavaszi szellő és fűrgő szárnyon tovább viszi a halk csilingelést. Meghallják a fehér fátyolfelhők és messze vándorútjukon viszik, viszik azt tovább. Elviszik messze tájra, kékebb, forróbb ég felé.

És a fátyolfelhő vitorláján, a szellő szárnyán zengő harangüzenetet meghallják a messze távolban csicsergő kékfarkú fecskék. Meghallja a daru, a gólya, meghallja sok-sok más szárnyas vendége a mi tavaszunknak és nyarunknak.

Meghallják a fehér és a drágakő-színű pillangók, amelyek jó meleg gubó-ágyban aludták téli álmukat.

Meghallja a kis porcellánfehér haragnak csilingelését a nagy gesztenyefa gyökér-szíve és az ágak végén

alvó rügyszemeket ébresztgeti, mert tudja, hogy itt az ideje lassacskán a tavasz nagy ünnepéhez fehér gyertya-díszről gondoskodni.

Meghallja a kiszáradt, rozsdás fű tövében hidegtől rejtőző, picike katica-bogár és feketepettyes piros ruhácskája itt is, ott is feltűnik, mint egy apró, élő zománcékszer az ébredő természet tavaszi ruháján.

Hóvirág harangoz. A legszebb, a legmagasztosabb ünnepet harangozza be. Az újraébredés, az újjászületés nagy, szent cselekményét.

Meghallják ezt a halk, kristályos csilingelést a különféle alvó gyökerek mélyen lent a föld ölén, ahol orgonavirágokról, nagy piros és fehér rózsákról, arany-sárga, illatos barackokról, ropogós cseresznyéről, hamvas szilvákról, pirospozsgás almákról álmodnak.

Meghallják azt az élet legszebb álmát álmodói a költők.

Meghallják az elnémult lantok, a hangszerek húrjai és rezegni és zengeni kezdenek.

Meghallja azt az a picike ketyegő óramű, amelyet ott bent a keblünkben hordozunk. És amikor meghallja a kis hóvirág-csilingelést, akkor ez a kicsi óramű tudja, hogy ütött a legszebb óra, a virágzás ideje.

Meghallja a hóvirág-csilingelést a lelkünk, amelyben templomot építünk az Úrnak, akinek az újraébredő tavasz nagy mystériumában is megnyilvánuló hatalma előtt térdre borulunk.

Meghallja a nedves, sötét pincelakásban élő, sápadt kis fővárosi rabgyerek is és ujjongó lelkesedéssel, vézna karocskáinak hadonázása közben a szürke járdán csigázni kezd.

Pirosposzsgás boldog falusi gyerek, aki a rétek virágával együtt nősz fel, ugye, te nem is tudod, mit jelent nagyvárosi vézna testvérkédek a „csiga” fogalma? Te csak azt a csigát ismered, amelyik élő játékszered és amelyik, ha sok mindent ígérsz neki, kinyújtja feléd félénk szarvacskáját. Hóvirág-csilingelésre majd a te csigabigád is kinyújtja fülecskéit, ott a tavaszillatú földön, ahol aranyfejű gyermekláncfű nemsokára kínálgatja láncnak való szárát.

A hóvirág a hó utolsó üdvözlete. Még nincs szüfa természet ölen, amikor csilingelni kezd.

A te virágharangocskádban csak a hó szüzi fehérségének emléke él.

Félig a tél vagy még, de a tavasz ígétét hozod magaddal. Es nagy, szent a te feladatod itt a földön. Beharangozod az újjászületés nagy, titokzatos ünnepét.

Mit, oh mit ígér nekünk az idei tavasz hóvirág-csilingelése?

Vájjon meghallják-e ott is, a Kárpátok viharvert ormain, ahol most ágyúk bömbölnek bele az ébredő tavaszba, ahol piros rózsák nyílnak a fehér havon és ahol fehéren, csöndesen, ezrével hervadnak az ember-

virágok. Vájjon nem úgy hangzik-e halk, szelíd csilingelésed a csata tomboló zajában, mint egy csendes, kísérteties lélekharang? Nem, úgy-e nem, kis fehér hóvirágom, te legtisztábbja, legfehérebbje az összes virágoknak.

Te nem vagy a halál hirdetője, te nem vagy az elmúlás virága, te nem búcsúzást, nem hervadást hozol magaddal.

Te az arany napsugár első csókja vagy. Te ígéret vagy, te biztatás, te ébredés vagy, te a megújulás szimbóluma, a tavasz szent ünnepének hirdetője, a Mindenható tiszteletének legapróbb, legártatlanabb, legfehérebb harangja vagy.

Új életnek, új érzelmeknek, új reményeknek, új eseményeknek ígérete zeng bele az idejű hóvirágok harangozásába, és szinte szeretnék előtted letérdelni kikelet legszebb virága, kicsiny hóvirág, halkán azt rebegetve, hogy: „Úgy legyen”.

FESZÜLET A HÁBORÚBAN.

Favirág nyílik. Embervirág hervad.

Rügyszemek kacagva pattannak szét. Emberszemek sírnak.

A göröngyös fekete föld virágos ruhát ölt. Az emberek gyászruhában járnak.

Fenyőerdős magaslatokról lecsókolja a napsugár a hófehér takarót. Az emberek pedig sírva borítanak frissen hantolt sírokra fehér szemfedőt.

Madárkák csicsergő dalba kezdenek. És az emberajkon elnémulnak a dalok.

Almavirág, napsugár, zöldelő rét, madárdal, mind azt mondja: itt a tavasz. Elhaló szívek dobogása, elszálló lelkek sóhajtása, megtörő szemek utolsó lobbanása, könnyeknek árja, omló vérnek halálvirága, mind azt mondja: itt a halál.

Tavasz és ébredés. Halál és elmúlás. Valahogy összevegyülnek, összefolynak, összekavarodnak a lelkem szövőszékén, amely az ezerkilencszáztizenötödik évnek tavaszi álmát könnyből és napsugárból, vérből és favirágból szövi.

A tavaszi varázs mulandó. A halál csak átmenet az örökkévalóságba.

A tavasz mosolyog. A halál halálosan komoly.

A tavasz virágnyelven beszél és pacsirta-dalban csi-csereg. A halálnak nincs szava. A halál néma.

A tavasz verőfényes, sugaras, világos. A halál sötét, mint a csillagtalan éjjel.

Nagyobb ellentéteket költő fantáziája sem tudna ki-gondolni. Ellentétesebb érzéseket képtelen az emberi szív érezni. És most mégis egy ütemben cseng ez a két külön világot jelentő hang. Egy érzésbe olvad össze az élet kohójában, amelyben még sohasem vegyültek össze, sohasem forrottak egyé ellentétesebb fogalmak.

Nem is olyan ez a tavasz, mint más tavaszok voltak.

Pedig a hóvirág pontosan, a maga idejében beharangozta az újjáébredés szent ünnepét. A madárdal is ép úgy elzengte a tavasz nagy himnuszát és a kíváncsi virágszemek ép úgy nyíltak ki a napsugár csókjától, mint ahogy ezt máskor is tenni szokták.

A nagyhétnek szent hangulata is végigömlik az ébredő életem, mint egy fájó zokogás, amely már ezerkilencszáz-tizenöt évóta végigvonaglig, végigreszket az egész világon.

Felhők könnye, az orkán siralma nélkül szinte el sem tudom képzelni a nagyhét hangulatát, amely csaknem két évezred óta feltépi a világ legszentebb fájdalomának sebeit. Azt, amelynek világdrámája megtépte akkoron az ég kárpitját és megrázta az érzéketlen földet.

Vihar zokogása, földnek reszketése szinte előkészítette a szíveket, a lelkeket, hogy méltóbbak lehessenek a szent áldozatra, amelynek sorsa a keresztfán betelt.

Ebben a nagyheti hangulatban egy messze földről küldött fényképes levelezőlap csodálatosan érintett. Hiszen csodás magában véve az, amit ábrázol. Egy feszület keresztfáját ágyúlövés ledöntötte, de a felfeszített Krisztus szobra teljesen sértetlenül, állva maradt.

Saarburgban, amerre a világháború első, véres-tüzes lábnymoi keresztülgázoltak, az út szélén állott egy régi feszület. Szüette, vihartlátott fafaragvány, sok fohásznak, sok imának, nagy időknék tanúja.

A bomba, a gránát nem ismer kíméletet, kegyeletet, idegen neki az Istenember, aki szeretni és nem gyilkolni tanította az embereket.

És a háború kegyetlen útján, tűzvihar szárnyán bömbölve repült a gránát az útszéli szent feszület felé.

Füstfelhő burkolta a szenvedés szent fáját, amelyen egy Isten halt meg az emberiségért, az emberiség vétkeiért. Eloszlott a füstgomoly — és eltűnt a kereszt.

De az, aki Önmagát a keresztfán feláldozta, ott maradt sértetlenül, teljes épségben. Hajaszálát sem érintette, átszögezett kezének sebét kikerülte és nem ejtett kárt az Üdvözítő testén a rombolás gránátja.

Egyenesen, szinte felmagasztosulva ott áll azóta a keresztrefeszített Istenember szobra. Két karja, mintha imádkozva az ég felé nyúlna, könyörögve. És mintha Ő maga nem a keresztihalál szent fájdalmának volna a szimbólumaié a feltámadásé, az örök életé, a mennybemenetelé.

Mintha a kereszttel együtt minden fájdalom, minden szenvedés elszállott volna tőle, és a betelt szenvedés után, — íme ott maradt a szobor szinte megdicsőülve. Már nem a halál jelképe. Az életé.

Győzött a tavasz. Győzött az élet. Bömbölő ágyúk halálorgiájának közepette.

Olyan nagy vigasz rejlik abban a kis képben, amely helyet kér magának az idei tavasz sugaras-vér-rózsás, könnyes-mosolygós ébredésében.

Nincs annyi sóhaj, amennyinél több ne volna a madárdal.

Nincs annyi fekete sírhant, amennyit a tavasz virágzása el nem lepne.

Nem hervad el annyi embervirág, mint ahány favirága van a tavasznak.

Nincs olyan sötét, mély gyászfelhő, melyen keresztül ne törne a napsugár.

Nincs annyi könnycsepp, mint harmat a réten.

Nincs annyi elmúlás, mint ahány ébredés.

Nincs annyi vérző seb, mint ahány csókos ajk.

Nincs annyi keresztfa, mint ahány Glória.

Mert nincs halál, amelyet az élet túl nem élne.

Így hiszem, így érzem a világháborúnak ágyúdörgeéstől visszhangzó, fojtó füsttől terhes, tavaszébredéses, könnyes-mosolyos, hervadásos-favirágos hangulatában.

SZÍNEK AZ ÉJSZAKÁBAN.

Feledhetetlen benyomást gyakorolt reám évekkal ezelőtt egy kép. A legszínesebb és a legszomorúbb képek egyike, amelyet valaha láttam. Bruno Pigelhein, a nagy német pastellista festette meg verőfényes ragyogásból és az örök éjszakából azt a lélekbe belesíró képet.

A délvidék verőfényes ege, ragyogó kéksége borul azon a legkacagóbb tájra, egy színpompában égő, lángolóan vörös pipacsmezőre. A földre terített pipacsszőnyegnek kellő közepében egy sötétruhás, fehér fátyolos női alak halad. Szép, fiatal, viruló keleti nő, aki semmit sem lát a ragyogó sugárzásból, a pazar színpompából, amely körülötte kacag, lángol, tobzódik s amely örömhimnusz zeng a színek varázsáról.

Kezében hosszú bottal, óvatosan lép. Tétován, bizonytalanul halad előre. Szempilláinak sötét rojtozata két csukott virágszirmot szegélyez, amelyek mögött két kialudt csillag álmodik a fényről.

A képnek címe: *Blind*.

Az ellentéteknél fogva leírhatatlan tragikum árad ki abból a festményből, amelyen annyi szín kacag. Annyi szépség, annyi fiatalság, annyi derű, annyi ragyogás.

A fiatal nő homlokán is ott van a derű, a ragyogás, amely úgy hat, mint a martyrok glóriája. Pedig az a sugárnövésű vízhordó leány szomorúnak sem látszik és egy arcizma sem árulja el a panaszt. Az ő sorsdrámáját a lángoló, a kacagó pipacsmező hirdeti csupán, amidőn pajzán életörömének színpompájával szinte kihívóan belemarkol az örök sötétségbe.

Megrendítő hatása van ennek a képnek, amelynek látása után napokon át nem tudtam kibontakozni abból a fekete hangulatfátyolból, amelyet lelkembe beleszótt az a sok-sok izzó, lángoló, égő piros pipacsszirom.

A világháború tűzcsóva-ecsete a közelmúltban egy pendant-képet festett elém. Nem vászonra, de bele az életbe. Az érző, a lüktető, a lélegző, a síró valóságba.

A húsvéti ünnepek folyamán egy nemesszívű asszony örömet akart szerezni a mi szegény, szenvedő vitézeinknek, akik a csatatéren hozott véráldozat után a kórházakban keresnek gyógyulást, új erőt. Rengeteg sok pipacspiros tojást festett, hogy azoknak a szétosztása által örömet szerezzen a szegény beteg, nagy gyermekeknek, akik a Feltámadás Halleluja-harangozását az otthoni meleg fészektől távol, betegen hallgattak.

Kórházzról-kórházra járt, kifogyhatatlan kosarával a jóságos asszony, aki egy-két barátságos vigasztaló szóval, biztató mosolygással, kezének és tekintetének résztvevő simogatásával nyújtotta át szegény sebesültjeinknek

a húsvéti nyulacska ajándékát, a két-két pirosra festett tojást.

Hálakönny, mosolygó öröm volt értük a köszönet.

Azonban a jólelkű ajándékozó karitativ útján, a húsvéti tojások osztogatása közben a háború Golgotájának legszomorúbb, tövises ösvényére tévedt. Egy terembe, amelybe sohasem téved többé napsugár, amelyben kialusznak a színek. Egy terembe, amelybe sohasem köszönt be többé a nappal, hogy megszakítsa a vakokra boruló éjszakát.

Szegény piros, gyengéd szeretettel festett tojások mit is keresnek azok ebben a vak sötétségben?

Mintha egyszerre vérkönnyekké váltak volna a reszkető kezekben, amelyeket bizonytalan, tétova mozdulattal nyújtottak értük a vak katonák.

Fiatalok mind, akik még csak az élet tavaszának virágait látták, akik sohasem fogják az élet alkonyának színpompában tündöklő őszét meglátni. Megélni talán igen. De meglátni nem. Nem fognak többé szerelmesük mosolyának napfényében sütkérezni, nem fogják látni, kis gyermeküknek haja milyen szőke, mialatt azt, az örök éjbe belenezve, szomorúan simogatják.

Majd csak emlékezetből fogják tudni, amíg az emlékek el nem mosódnak, hogy a nefelejts meg egy kis leány szeme, meg a felhőtlen ég egyforma kékek.

Még nem is olyan régen magukkal vitték a színek egész csodaszép világát, amikor *megcsendült* a harci kürt. — És visszatértek világtalanul.

Belenéztek a háború vörösen izzó tüztengerébe, amelynek lángjától kialudt számukra minden fény.

Fiatal, életerős, vak katonák — a kezükben húsvéti piros tojással. Ez talán a háború vértengerének a legszomorúbb könnye, vérszínű gyöngye. Ennél szomorúbb képet festő fantáziája sem tudna vászonra sírni.

Az egyik délceg katonának csak pergett a könnye üres, fekete szemüregeiből a tojásokra, amelyek tenyerében, mint két óriásivá növekedett vércsepp, reszketni látszottak.

A másik fásult egykedvűséggel, üresen bámult tovább a színtelen semmiségbe. Volt, aki mosolygott, gyermekesen örült a húsvéti ajándéknak. Szinte látni vélte, hiszen oly élénken emlékezett még a múlt év húsvétján kapott hímes tojásokra, amikor a legszebb rózsaszálat meglocsolta... Egy másik keserű szavakban tört ki, hogy minek neki a piros tojás, ha úgyszem láthatja. Tartsák meg. Neki nem kell. A szemevilágát adják vissza.

És volt egy, aki a piros tojás felett imára kulcsolta a kezét. Ennek hiába vakította meg a háború a nézését. Hiába aludt ki minden sugárzás, minden ragyogás, minden színvarázs körülötte, a fényt semmisen vehette el tőle. Azt, amelyik bent ragyog a lélekben.

Mintha a vak katonák örök éjjelének gyászát egyszerre csodás ragyogás sugározta volna be, amely a hús-véti piros tojásból áradt szerteszét. Mintha az a piros tojás egy izzó, vérző szívvé változott volna át, amelynek fénye nem e földről való. Amelynek sugárzása eloszlatja az éjszakát. Amelynek ígérete az örök világosság. Amelynek fényében látnak a vakok, vigaszt találnak a boldogtalanok, s amely fénysugárzásból Glóriát sző a vak harcosok homloka köré.

**AZ ELSŐ FEGYVERTŐL
AZ UTOLSÓ FEGYVERIG.**

Valamikor régen, réges-régen, amikor az ősemler az ősvadonban élt és amikor még más egyebe nem volt, csak az élete, már akkor is volt ellensége és fegyvere.

Ellensége volt a nála erősebb élő lény, az állat. Ellensége volt a víz, a kő, a növény, a hideg, az éhség.

Ősfegyvere pedig az ökle volt. Ez volt a buzogány, amellyel a Mindenható felfegyverezte. Tíz lándzsát is kapott ráadásul, az ujjait.

És a létért való nagy küzdelem megvívásához kapott még valami szubtilisan finom és mégis mindennél hatalmasabb védelmi *eszközt* isteni kegy gyanánt, az ész ajándékát.

Az ész kormányozta az ősemler legprimitívebb fegyverforgatását és vezette az összeszorított öklét, ha szükséges volt, hogy lecsapjon vele. A tíz ügyetlen lándzsát, az ujjait is az ész köszörilte mindaddig, amíg azok apró török, kardok, fegyverek lettek, amelyekkel az élet labirintusán keresztül utat épített és utat tört magának az ember.

Már az első emberpárral indult hódító hadjáratra az Istentől kapott két ősfegyver, az öklöl és az ész. Az

egyik vezetett, a másik lecsapott. Az egyik volt a vezérkar, a másik a hadsereg.

Így felfegyverkezve indult el nagy világhódító útjára az ember; fökről-fokra, lépésről-lépésre.

Az öklével ölt és a tíz ujjával fojtott, amikor éhes volt.

Földalatti barlangot vájt magának a körmének vésőjével, hogy halálos ellenségét, a hideget legyőzze.

A kő, a szikla útját állta és véresre sebezte ujjait. A törékeny, gyöngé embernek meg kellett küzdenie a hatalmas, a törhetetlen sziklatömbbel. És megküzdött vele.

Az ész segített a gyöngé kéznek. Apró követ helyezett bele. Ezzel addig vájta, addig ütötte, addig támadta a sziklát, amíg az darabokra vált szét. És úr lett felette az ősember, amikor az ökölhöz nőtt tíz lándzsa első segédfegyverét, az első kőbaltát győzedelmesen megsuhintotta az ősidők küzdelmeiben.

Szétmorzsolta a sziklát, a mozdulatlan őserőt, a törékeny, a porból lett ember, akiben az élet csak olyan, mint egy fuvalom.

S amikor az ősvadon rengetegébe akart betörni, hogy a futóindákból és loncból szőtt élőfal mögött őspáfrányok árnyában összamócsát szedjen és sudár, hatalmas törzsű pálmafáról szerezzen kenyeret és tejet, már nem pusztá öklével kellett utat törnie az átláthatatlan, élő sövényen keresztül. Öklébe szorított kőbaltája utat nyitott előtte az őserdőben.

Ha egy hatalmas fatörzs útját állta, lekaszabolta, mint az ellenséget. Leigázta, kiaknázta, eszének szolgálataiba hajtotta és úr lett a fatörzs felett is, amikor a létért való küzdelemhez új szerszámokat alkotott belőle.

Vad folyamok zúgó mélysége mozgásának határt szabott. Eszének fegyverével elhódította a hálnak tudományát és megszállva a hullámok taraját, mint legyőzött ellenséges tábor, rejtelmes mélységek felett siklott tovább.

Az úszó ősember mellé, valamely ősi szél vadrózsa szirmot sodort vagy valamely ősmadár csőréből üres dióhéj esett le az ősvizekre. És csakhamar megszületett az ész fegyvergyárában a kőbaltával kivájt fatörzs alakjában az első, vízen ringó hajó.

Így ment ez tovább. Fokról-fokra, lépésről-lépésre. Küzdve, hódítva, győzve.

Az isteni szikra vezette, oktatta. A villámnak meglopta a tüzet és a tüzet is leigázta, amikor a kőből a szikrát kicsiholta.

Most már tűzzel, kővel, majd vassal folytatta a létért való küzdelmet, az örökös harcot, amely arra van hivatva, hogy örök békét biztosítson.

* * *

Teltek, múltak az idők. És az ember az időkben egyre csak harcolt, egyre csak küzdött. Már nemcsak a nála erősebb élőlény, az állat ellen. A tüzet, a vizet, a

követ, a vasat, a növényt mind leigázta az ökle és a hideg és az éhség nem volt már félelmetes ellensége.

De támadt egy ellensége, aki azoknál veszedelmesebb volt. A vele rokonfegyverzetű ember.

Amikor nem az elemek ellen, nem az éhség ellen kell az ősi buzogánynak lecsapnia, akkor egymás ellen, akkor területért, asszonyokért, birtokokért, eszmékért, becsületért, hitért állanak talpig fegyverben az emberek, a nemzetek.

Talpig fegyverben. Ma már igen. Da valamikor nem így volt.

Ha a világtörténelem legősibb forrásához, a bibliához fordulunk, már az első fejezetek egyikében megtaláljuk a háború kiinduló pontját, Kain és Ábel történetében.

Ember-ember ellen. Testvér-testvér ellen. Ez volt a legősibb háború.

Hogy a nyíltól, a parittyától hova fejlődött, hova tökéletesbedett, hova nőtt a háború tudománya, ezt fájdalom bebizonyította a most országokon végig dúló, vérben gázoló küzdelem, amely talán nemzetek sorsát dönti el és amelyben a népek és nyelvek kavardása túlszárnyalja a bábeli torony történelmi magaslatát.

Pedig ez sem más, mint az őseMBER összeszorított ökle, amellyel embertársára halálos csapást akar mérni.

Csakhogy Európa ökle ma már a 42 centiméteres ágyú, a gépfegyver, a srappell, a gránát, a bomba, a kartács, az ekrazit, a dinamit.

Az ember törékeny teste, az ökölbe szorított keze, az életbe görcsösen kapaszkodó tíz ujja, a piros, a drága, a forró vére, a szíve, a lelkesedése, a bátorsága, az ma mind csak ágyútöltelék.

A mostani világháború nem Dávidok és Góliátok harca. Most gyárok mérkőznek egymással és mechanizmusok döntenek. Az ősi hadvezér, az ész, addig köszörlülte, addig csiholta pengéjének az élet, amíg kétélű lett a fegyvere. Főhadiszállását pedig a mechanizmus óraműszerkezetébe helyezte át.

Halálmadarak szelik át a háborús égbolt vérvörös, izzó levegőjét. Tűztojásokat ejt lomha testük a földre. Tűztojásokat, amelyekből a halál kél ki. Az emberi ész alkotta meg ezeket a halálmadarakat, amelyek ellen védelmi eszközt még nem kovácsolt az emberi agy.

A tengerek zöld titokzatos mélységeit villámgyorsan suhanó szörnyetegek hasítják át. Apró, csodálatos vízikígyók. Gyilkos fullánkjuknak nem áll ellent a páncéltestű hajóóriás. Tengerek misztikus mélységében élnek, látnak, lélegzenek és gyilkolnak ezek az újfajta víziszörnyetegek, amelyeket az emberi ész mechanizmusa teremtett, hogy láthatatlan uszonyukkal halált szántsanak az élő vizek hullámaiba.

Melyik táborban van több halálmadár? Hol több a vízalatti szörnyeteg, hol több az ércorkú ágyúóriás, hol van több fegyvergyár, hol több a csengő érc, hol több a

búzakalász? És hol van több és tökéletesebb embergépzet, amelynek idegszerkezete az óraműnek pontosságával áll a hadviselés szolgálatában? Ott lesz a világháborúnak a győzelme is.

De csak talán. Mert ha e téren is kiegyenlítő erők mérkőznek egymással, akkor a végnélküli küzdelemben megremeg majd a földgömb, összetörnek a gépek, az óraműszerkezetek és kihullanak a művészi tökélyű fegyverek az ember-milliók kezéből és visszatér talán a távoli jövőben az ember az *első*, az *ősi* fegyveréhez, amelyet Istentől védelmi eszközüln kapott. Az ökölhöz. Talán, talán ...

De még sem úgy lesz. Mert az örökös harcokban, küzdelemben kifárad majd az ököl is. Az összeszorított ujjak majd megernyednek, összekulcsolódnak, pihenni vágnak. És anélkül, hogy tudnák, az örök törvény útján eljutnak majd az utolsó fegyverhez, az imádsághoz.

Akkor majd az ököl elfelejt lecsapni. A kéz megtanul dolgozni, az ujjak pedig simogatni, mialatt a véges tudás határán az emberiség lelke a munka, az imádság és a szeretet utolsó fegyverével kiküzdi magának a világbéke ígért boldogságát.

ADDIO.

Rombadólt egy palota, amelyet 33 év előtt a bizalom, a rokonérzés és a szeretet épített.

Azt hittük, márványkockákból, szirten építettük. Pedig csak futóhomokon állt egy csillogó légvár. Szertefoslott, mint az álmok fátyla, mint a felhők csipkéje, mint a dal, amelynek vége van.

De amikor az olasz szövetség légvára összeomlik, egy pillanatra megállok a ködfátyolpalotának képzelt küszöbén. Megállok és odakiáltom neked, szép, csalfá Itália: Addio!

Jobban szerettelek, semhogy búcsúszó nélkül el tudnék tőled szakadni.

Most nem a kicsi batisztzsebkendőmet lengetem feléd, mint azt olyan sokszor tettem, amikor hajónk horgonyát felszedték, hogy könnyes hangon kiáltsam feléd: Addio. Most a lobogónkkal intek feléd búcsút. A piros- fehér-zölddel, a szenttel. Addio. Azzal, amelyik iker- testvére volt a tiednek, a zöld-fehér-pirosnak. Az árulónak.

Feléd nyújtottuk hű, baráti jobbunkat. És te — foszlásnak indult, itt-ott megfoltozott bíbor selyemtógád alól — az orgyilkosoknak mérges törét rántod elő válaszként.

Hát jól van, szép Itália. Te csalfa, te hitszegő, te hűtelen, te ingatag, te nagyravágyó asszony, aki magad sem tudod, hogy mit akarsz; te balga, te megtévesztett, te rosszulnevelt gyermek, aki magad sem tudod, hogy mit teszesz. Te szegény, te kopott cifra nyomorúság, te szeretetreméltó koldus, aki rá vagy utalva mások jóvoltára. Te bájos semmittevő, te lusta könnyelműség, aki csak daloltál, amíg mások dolgoztak, aki csak sütkérezted, amíg mások izzadtak. Hát addio, addio, addio!

Nem tudlak még most sem gyűlölni, mert szerettelek. Nem tudlak még most sem megvetni, mert sajnállak. Sajnállak, hogy olyan gyenge, olyan jellemtelen vagy és sajnállak, mert a saját vesztedbe rohansz.

A becsületes, önzetlen barátot eladtad a kalmárnak, aki — még magad sem sejtet — a becstelen alkuban téged is megvásárolt. Önmagadat is eladtad, nemcsak minket. A saját létérdekedet is elárultad, nemcsak a mi bizalmunkat. Hát jól van szép Itália. Addio, addio!

Folyékony arany, égszínű tenger, felhőtlen kékség — addio!

Bársonyos homok, gyöngyfodrá hullám, tengernyi szépség — addio!

Sudár pálmafák, égő gránátvirág, büszke kaméliák, reszkető mimózák, fekete cyprusok, aranygyümölcsű narancsfák, páрмаi ibolyák — addio!

Fehéren izzó utak, lángoló napnyugták, rózsaszínű párák, ibolyaszín alkonyok — addio!

Velencei álmok, velencei gondolák, csipkék, márványok, barcarolák — addio!

Flórenci mozaik, égő korállágak, fátyollá lett üveg, csipkévé vált márvány, mézzé olvadt dalok — addio!

Sole mio, Santa Lucia, Vorrei morire — addio. Addio Lagúnák haldokló, csodaszép menyasszonya. Addio Róma, te örök város!

Rafael, Michelangelo, Tizian, Andrea del Sarto, Botticelli, Veronese, Leonardo da Vinci, Fra Angeliko — addio!

Sixtini kápolna, Szent Péter kupolája, Angyalvár, Panteon, Colosseum, Vesták temploma, Castor oszlopa, csöndes Campagna, rejtett katakombák — addio!

Uffizzi, Pitti, Akadémiák műremekei, örökké élő vásznak, szentekké, madonnákká vált ecsetvonások, szobrokká dermedt imádságok — addio!

Évezredek emlékei, kialudt kráterek és a föld izzó katlanának füstölgő kemencéi, hamuból kiásott kultúrák, tengerfenékről kiemelkedő mesélő-oszlopok, zengő bronzkapuk — addio!

Rózsák ezrei, babérerdők, olajligetek, szaggatott sziklák, kacagó völgyek — addio, addio, addio!

Felétek integetünk búcsúzás közben a mi szent, a mi nemzeti lobogónkkal, amelytől hűtlenül elfordultatok. Nem

könnyezve, hanem büszkén, bátran, emelt fővel kiáltjuk felétek a tiszta lelkiismeretnek csengő szavával: addio!

És ez a szó zúgni fog, mint a harangkongás. Zúgni fog, mint a felkorbácsolt tenger. Zúgni fog, mint a vihar, amely a sirocco szárnyán söpör végig a ti szépséges, szegény hazátokon. Az egyensúlyát veszített föld reszketése is visszhangozza ezt a szót és *ezt* égeti majd lelketekbe a Vezúvnak folyammá vált lángja.

Ha majd megszólal az ágyuk ércortoka, ez is majd azt bömböli feléd, addio! Ezt harsogja a kürt, a háború velőkgig ható zenéje és — ha majd megkondul nálatok is — a lélekharang.

Pogány istennő ércszava a harci indulótok. Mialatt a Capitolium Diana harangja zeng régmúlt dicsőségről, régmúlt nemzedékről harci himnuszokat és a színész-költő csókolja a tomboló tömeg gyönyörűségére a meztelen kardot és a trikolórt, azalatt a szirten, amelyre az Úr a maga hajlékát építette, azt, amelyik a Békének a temploma, elnémulnak a harangok.

Az olasz drámaíró, aki darabokra törte a legnagyobb olasz tragika szívét, most szavának gyújtó fegyverével darabokra zúzza a saját hazáját is.

Óh micsoda színjáték, micsoda hatás, micsoda Komédia Divina, minő Circenses — Panis nélkül!

Mert hát az van benne, kedves, könnyelmű, lusta, aranyos olaszom, akinek legszebb zenéje a jelen pilla-

natban az észak-nyugat dala, amelyet a dollár csengése zeng füledbe, — Te sok mindentről megfelelkezel.

Megfelelkezel arról, hogy Te ősidők kincseiből élsz és abból az áhítatból, amellyel azokon a megérteni és lelkesedni tudó kultúrvilág függ. Megfelelkezel arról, hogy régmúlt művészalmok lelke aranyozza be a jelenedet.

Megfelelkezel arról, hogy a Te kincseid túlnyomólag közös tulajdonaink. Internacionálisak, közösek. Ti csak albérlői vagytok sok mindennek, amiről azt hiszitek, hogy a ti vagyontok.

Pedig hát nem lehet kisajátítani — semmiféle nemzeti önérzettel és hatalommal sem — a napnak aranyát, a virágnak illatát, a művésznek ihletét. Mindnyájunknak van azokhoz jogunk, mert mindnyájunkra egyaránt süt a napkéve és a holdsugár egyformán szór gyémántesőt az alvó tengerre.

És ha Raffaelt, Tiziánt és Michelangelói, a Palazzo Dúcaiét és a Sóhajok hídját, a Santa Barbarát, a Delia Sedia Madonnát és a többi műremeket mind légmentesen elzárnatok, hogy csak a ti gyönyörűségetekre zengjék az olasz név dicsőségét, azt kérdem én tőletek kedves, hűtelen olaszaim, ki felé nyúlna az a sok-sok öreg ráncos és fiatal barna, lustaságtól fáradt lazaroni kéz, az olyan gyakran hamisított centesimikért? Egymásnak dalolnatok — pénzért? Hisszen mindannyian dalolhattok, ki-ki magának, ingyen.

Nektek a narancs nem különb, mint nekünk az alma és a kaméliát nem csodáljátok meg jobban, mint mi a vadrózsát.

Alattatok sokszor zúg és morajlik az ős tűz, amelynek haragjától félelmében reszket a Ti földetek. És sokszor haragszik reátok a tenger, amelynek hullámtalajára biztosan építeni nem lehet.

Csak egyre lehet építeni. Arra a sziklára, amely hazátok szívében áll. Nem mintha ti építettétek volna oda. Az Úr akarta így. És ezáltal jogot adott mindnyájunknak ahhoz, hogy oda zarándokoljunk, széles e világ minden tájékáról, akik ahhoz a sziklához tartozunk. Az Ő szeretete felékítette, feldíszítette az utat, amely a sziklához vezet. A legszebb rózsák arrafelé nyílnak. A napsugár csókolja a márványt, amíg az felébredve, a legszebb templomokká, oltárokká, szobrokká válik. A napsugár megolvasztja ott a hangot. Ezért van tele a levegő Itáliában folyékony zenével.

De hát Itália, a szegény, balga gyermek, megunta a folyékony zenét, megunta a rózsaaratást, megunta a templomos ihlet szent zsolozsmáit, megunta a sok bámulást, a sok megcsodálást, megunta a sok szeretetet.

Tűzzel akar játszani. A háború orkánját zúdítja virágos, dalos békéjére. Toporzékolni akar a földön, amely úgyis reszket alatta és építeni akar a tenger hullámsíkján, amely még a homoknál is megbízhatatlanabb.

Annál a homoknál, amelyre mi olyan becsületos jóhiszeműséggel építettünk harminchárom év előtt egy álom-palotát, — amely íme rommá vált.

Ennek a rombadőlt álompalotának küszöbén egy pillanatra megállok és búcsút intek feléd, Itália, nemzeti szent lobogónkkal, amely a tiednek ikertestvére volt. Köszöntelek vele azok emlékében, akik a Te zászlódért a mi zászlónkkal küzdöttek, véreztek és meghaltak. Meghajtom a lobogónkat a szikla előtt, amelyet a Mindenható akarata nemcsak olasz birtoknak, de az egész világ hajlékának épített.

Addiot mondok nektek délvidéki álmok, zengő dalok, csodavirágok, márványcsodák, mosolygó szelíd szép Madonnák, templomok, babérligetek, dolce far niente. Addio, addio! De könnyet nem ejtek utánatok. Hiszen úgysis az enyémeik, a mieink, az egész világé vagytok.

És a szép olasz föld szegény népe, amelynek dalra és szeretetre van szüksége, nem pedig háborúra és gyűlöletre, — egykor örült mámorából felébredve, vissza fog köszönteni: A rivederci!

A HÁROM ANYA.

Sűrű pelyhekben hull a hó. Olyan a levegő, mint egy mozgó, élő, átláthatatlan fátyol. Nem látni azon keresztül az eget. azt a ragyogóan kék harangot, amelyet Isten keze a földre borított.

Sűrű pelyhekben hull a hó, nem látni alatta a földet sem. Azt a szegény, azt a kedves, azt a drága, göröngyös földet, amelyet Isten keze nekünk ajándékozott. Azért, hogy itt a földön is legyen hazánk, és hogy azt úgy szeressük, mint az édes anyánkat.

Szegény, szép barna föld, amely kenyeret ad és amely álomba ringat, ha elfáradtunk, épen úgy, mint ahogy az édes anyánk tette, aki kenyeret adott nekünk, ha csókkal édesítette, ha könnyel sózta is azt, és álomba ringatott minket, majd dallal, majd sírva, amíg gyermekek voltunk.

Szent valamennyi asszony, aki sírva vagy dalolva, de az anyai szív melegével ápolta, altatta, nevelte fel a gyermekét.

Amikor a gyermekből ember lesz, magalában járó férfi vagy asszony, mikor a természet rendje szerint már inkább támasza az édes anyjának, aki felnevelte, csak

akkor kezdi megismerni a másik anyát, azt, aki most is a mindennapi kenyerét adja meg neki. Ma és holnap, és holta napjáig. És aki hűséges ölében csak egyszer, de biztosan elringatja, akkor, amikor az élet hosszú, nehéz útján elfáradva, földi vándorlása végén pihenni tér.

Ez a második anyánk a göröngyös, barna arcú, a kalászhajú, a zöldselyemrét-ruhájú, a virágot és tövist, gyümölcsöt és bogáncsot termő édes anyaföld, amelyet *hazánknak* nevezünk.

Tűnnek-múlnak a percek, az órák, a napok, az évek, a századok.

Emberek jönnek, emberek mennek. Szeretik, elfeledik, kihasználják, ápolják, mívelik, gondozzák, elárulják, megbecsülik, kiki a maga módja szerint. De a kenyerét mindig megeszik és a nagy, az igazi pihenésre mindig ölébe hajtják a fejüket, ezernél több év óta az emberek.

Ha bántják, ha veszélyben forog, a testükkel, a vérükkel oltalmazzák és életüket adják föld-anyjukért, hazájukért az ő hű fiai.

Miért szeretik, miért függnek rajta minden csepp vérükkel, minden szívverésükkel a fiai? Talán azért, mert erre tanította őket az első, az, aki csak egyes-egyedül az ő édes anyjuk volt; az, aki első lépésüket támogatta, amidőn földi útjukat megkezdték és aki első gügyögő szavuk közé belefonta, mint rét virágát koszorúba, az isten és a Haza nevét.

Az asszonyok, az anyák már az anyatejjel viszik bele gyermekük lelkébe a közös-anya, a haza szeretését. Hiszen ők is így jutottak hozzá szent örökségképen. Ő rájuk is így szállott az édes anyatejjel. Szívből-szívbe csepegtetve, évszázadról évszázadra átültetve, ezer szállal szőve, ezer szállal fonva, ezer virágot és ezer tövist hajtva, több mint ezer éve.

Sűrű pelyhekben hull a hó, mintha az égnek könnyei fehér kristálycsillagokká fagytak volna meg, vagy pedig angyalok keze puha fehér takarót akarna szegény hazánk földjére teríteni, amelynek most annyi sebe sajog, annyi sebe vérzik a háború borzalmaitól.

Sűrű, fehér köd üli meg ős Budavárát, amely büszkén hordja koronáját ezervereszélyt látott, történelmi viharok után.

Alig látom a házakat, a palotákat, amelyek már sok századot és sok századnak embereit látták. Jó embert, rossz embert, apró embert, nagy embert. Látták hős Hunyadi Jánost, látták fiát Lászlót, aki szőke fürtös fejét itt, a Várban hajtotta le időelőtti nyugalomra. Látták a terek, látták a kövek, látta még egynémely ódon boltíves ház és látta egy-egy régi ablak Mátyást, a „Hollóst”, Mátyást, az „Igazságost”, aki népét nemcsak úgy szerette, mint koronás atya a fiait, de mint testvér a testvért.

Igen, ezek a terek, ezek az alacsony házak, ezek az omlatag bástyafalak, ezek látták Hollós Mátyás királyt. Látták hős fekete-seregét, látták a vörösturbános

ellenséget, látták Szolimán hadát, láttak küzdelmet, láttak hősi bátorságot, látták a török jármot, látták a magyar hazaszeretetnek aranysugaras, vérrózsás, töviskoszorús Glóriáját.

Mintha sűrű, omló hópolyhek szürkés-fehér fátylán keresztül ezt látnám most is, látnám én is. Mintha látnék egy sugaras fényt, olyant, mint a Glória. Látnék egy izzó pici-piros rubinrózsát, olyant, mint egy csepp vér.

Hiszen most veszem csak észre, hogy Hollós Mátyás temploma előtt állok, amelynek tompa szürke körvonalai úgy rajzolódnak be a fehér hópolyhes levegőégbe, mint szürke selyemruhára a megfakult, régi csipkedísz. Régi csipke bizony ez az ősi, fejedelmi templom, amelyet Isten és a boldogságos Szűz tiszteletére faragtattak kőből, régen elporladt magyar királyok.

Mintha a ködfátyolon keresztül valami szárnysuhanási hallanék. Talán évszázados álmából most ébredez Mátyás király madara, a holló ott fent a csipkés tornyon, hogy elvigye valahova messze, ahol vitéz magyar virtus csillan, a Korvinok szerencsegyűrűjét.

A nyitott templomajtóból tömjénillat és sugaras fényesség árad szét. Égnek a gyertyák az Úrnak oltárán. A sokszínű félhomályban halk zsolozsmákat rebegnek sok veszélytől fenyegetett, szegény, szép hazánkért, hazánknek virágáért, amely között időelőtti aratást rendez most újra a háború könyörtelen kaszása.

Jól esik ilyenkor az imádság. Vágyik a lélek Isten irgalmába belekapaszkodni, mint félénk kicsi gyermek az esti homályban az édes anyai kézbe.

Nem is a lábam visz be a homályos templomba, — a lelkem lép be oda szent, áhítatos, emelkedett érzéssel. És én csak követem, kísérem a lelkemet.

Vonz, hív a sugárkéve, a Glória, amelyből vigasz, remény, szeretet és hit árad szerteszt, mint sárga napkorongból a hó és a fény.

De amint megindulok a főoltártól kiáradó sugárzás felé, jobbkéz felől felém villan egy égő, tündöklő rubin. Olyan, mint egy pici izzó rózsa, olyan, mint egy csöpp vér.

És én megyek a vörös fény útján a kis oldal-kápolnába, amelynek homályos csöndjét csak a kis vörösláng élő lélegzése, csak egy régen elhervadt mirtuskoszorú illat-sóhaja szakítja meg.

Mirtuskoszorú, amely a koronánál is királyibb hajkoszorún illatozott, amikor a mi fehérlelkű, aranyszívű Nagyasszonyunk, Erzsébet Magyarország királyának lett az asszonya.

Könnyharmatos szent emlék, ugye mindig megmaradsz e kis kápolna szent légkörében, amely felett az égi szeretet virraszt. Mert ott áll, ott van hófehér szobra Magyarország Nagyasszonyának, aki szereti, aki oltalmazza, aki védelmezi, aki megőrzi szép Magyarországot.

Hiszen az *Övé!* Hiszen *Ő* a Patronája. Hiszen neki ajánlotta fel az első, a szent magyar király, akkor,, amikor homlokát az a szent arany korona övezte, amely az ő fején kapocs volt az ég és a nemzet között.

Igen, igen, ide kellett jönnöm, hogy Előtted boruljak térdre, te szent Nagyasszonyunk, aki Szent István királyunk által a Te oltalmadba ajánlott szegény Magyarországról el nem feledkezel soha.

Téged kell kérni, Hozzád kell fohászkodni, hogy szent palástodat terjessed ki a Kárpátok hóborította bérceitől le a kéklő Adriáig. Védelmezzed meg ezt a tejjel-mézzel folyó darabka földet, amely több mint ezer éve a mienk. Ne engedd, hogy a Kárpátok sziklakoronáján ellenség lába tiporjon. Oltalmazd meg a délibábos róna aranykalászos szívét, hogy azon sohase szántson végig ellenségnek eke-fegyvere. Ne add oda más idegen nemzet zord fiainak a mi selymes rétünk virágait!

Ne hagyd, hogy idegen fülnek zengjenek a mi madaraink, hogy valaha másnak susogjanak erdőségeink. Ellenség poharába ne juttasd Tokaj gyöngyét. Ne engedd, hogy másnak viruljon a mi ibolya-illatos, gyöngy virágharangos tavaszunk, aranykalászos szőke nyarunk, tüzes bort termő, tűzszínű őszünk. És ne altasson mást soha lágy hópelyhek simogatásával álmra a mi telünk. Oltalmazd, védelmezzed meg közös anyánkat, Hazánkat, az édes anyaföldet, azt, amelyen édes

szülőanyánk házikója áll, ahol ő tanított meg először Hozzád imádkozni. Hozzád, aki legszentebb, legkegyesebb, legirgalmasabb Anyánk vagy.

Így mondta ezt és erre tanított az édes anyánk, hogy közös anyánkért imádkozzunk mennybéli Anyánkhoz.

Szinte megremeg a lélek, ha átérzi ezt a szent kapcsolatot, ezt a szent hármas fogalmat. Mert a három anyának aranylánccá fűzött neve összekapcsol minket a földdel és az éggel egyaránt. Ezt éreztem, ezt gondoltam a kis Mária-kápolna áhítatos csöndjében, abban a régi, sokszínű, csillagos égboltú templomban, amelyben már évszázadok óta imádkoznak hazánkért békében, háborúban, örömben és gyászban, kérve Patronánkat, hogy ne feledkezzék meg „szegény magyarokról”.

Gondolataimra régmúlt idők régi, szent emlékei mintha felelnének ...

Mintha a Mária-szobor kőajkai a kis élő, vérvörös lángocska reflexsugarában megmozdulnának. És hazánk sorsáért imádkozó lelkembe édes vigasz száll, egy régi, régi, csaknem elfeledett emlék alakjában.

* * *

Sok száz év előtt még nem voltak magas, sokemeletes házak a budai várban. Csak alacsony, földszintes vagy egyemeletes, tágas, boltíves termű, csigalépcsőjű, apró ablakú házak, amelyek mint kotlós tyúkok, guggolva terpesz-

kedtek a várbástyán belül a Mátyás-templom körül. A házak széles kapui felett kőből vésett ősi címerek büszkélkedtek. És úr volt kiki a maga portáján, akár a kiskirály. Nem volt akkor itt fent a Várban, az ország koronájában sem háziúr, sem lakó, sem házmester. Abban a régi, jó világban minden háznak csak ura volt, aki otthon lakott; a kapuja és a szíve pedig nyitva állott. Nem ismerték még akkor, mi az, ha hiába zörgetnek.

Az ezüst kupából nem fogyott ki a Sashegy híres, folyékony tüze, és akkortájt a kard pengéjén nem ért rá nyiladozni a rozsdának sötétszirmú rózsája.

Mert vérrózsa sok fakadt akkor és a híres magyar virtus erdőszámra tépte a babért. Aki már elfeledte, csak lapozzon egy kicsit a történelemben, mely azt mutatja, hogy a hadiszerencse is forgandó.

Ma lent, holnap fent és mindig újra kezdve, hol itt, hol ott ragyog a győzelem csillaga, amíg végre is megtalálja igazi egét.

Hát bizony jöttek borongós, szürke idők, amelyekben a hősi virtus is csak lappangva izzott idegen járom alatt. Amikor a budai várban az apró ablakokban tündöklő piros muskátlit piros turbános ellenség tépte ki gyökerestől, és amikor a szürke házak tágas pincéiben sötét, titokzatos éjeken sok nagy úr ásott. Elástak ezüstöt, aranyat, kincset, billikomot, skófiomos mentét, rubintos kősöntyűt, igazgyöngyös násfát. Mentettek, rejtettek, amit csak menthettek,

amit csak rejthettek, amit becsben tartottak, amit féltettek, szerettek. Kiki a magáét.

De volt ám ős Budavárában egy közös kincs. Királyi ajándék. Egy szelíd szépséges Istenanya. Ruhája lágyan omló, mint puha, habos selyem vagy liliom a réten. Carrara sziklájának legszebb márványából, Taliánországban vésték.

„A boldogságos szent Szűz szobrát II. Ulászló király 1515. évben gyilkos golyó elől való szabadulása emlékére készítette. A szobor már 1520. évben a templomban állott.”

Ez a szelíd arcú, büszke koronájú Szűz Mária volt a budaiak legnagyobb öröme, legféltettebb kincse.

Bánatukat, örömeiket, panaszukat, virágukat, könnyeiket, sóhajukat, reményüket mind elhozták ahhoz a szép, szelíd Asszonyhoz, aki vészben segíti és mindig szereti Szent István nemzetét.

És most durva érintéssel sérthesse meg az ellenség Szűz Anyánknak hófehér, szobor-testét?

Nem, ezerszer nem.

Sötét éjjeli csöndben a nagyfejűek Isten házába gyűltek össze. Kiki téglát, maltert, követ hozott. Csöndes sóhajok közt, halkán imádkozva, pislogó mécses fénye mellett befalazták örömeiket, vigaszukat, Ulászló király drága ajándékát.

„1571. évben a törökök elől fal által lett elépítve.”

Ha veszve is van minden, ezt legalább nem bánt-hatják. Ellenségnek szeme meg nem látja. Keze nem érinti. Eretnek szó hófehér palástján nem ejt foltot.

Bizony sötét volt akkor hazánk ege. Nappal is csak félhold világított rajta. Ósbudavárának régi kapui felett a letördelt kőcímerek helyén turbános török fejek jelen-tek meg. Ahol előbb az alacsony ablakban kökényszemű magyar kislány muskátlit öntözött, sűrű rácsok mögött fehér fátyolba burkolt, félig-rab asszonyok rejtőztek.

Nem jó világ volt az. Nem nekünk való. Az izzó, lappangó zsarátnok újra lobot vetett és több mint száz év multán újra hullott az ólom eső, sivített a golyózápor. Kard kard ellen, kar kar ellen, test test ellen, úgy küzdött ismét egymással a török és a magyar tábor.

Egyik az igazát kereste. A másik a prédáját féltette. És hullott, hullott akkor is sok ifjú élet, mint akácfa-virág, ha vihar szele tépi.

Süvített, tombolt, zokogott a háború fergetege, szinte megremegett tőle a föld és megdobbant a haza szíve. Ott a régi kőtemplomnál legvadabban tombolt a csata, mert ott akarták megmutatni, hogy a félhold napja még nem áldozott le.

De amint gránát-gránát után robbant fel, kőszilán-kokká tépve a falakat, a legborzasztóbb zürzavarban, tűzeső közt, füstfelhőben — egyszerre csak egy hófehér asszonyt láttak meg. Nem tudják honnan jött, nem tudják,

miért jött. Ruhája hófehér, akár a patyolat. Az arca szelíd, fején korona van. Kezében gyermeke, világoknak Ura, kis karját ölelésre tárja, az arca mosolyog.

Honnan jött? Merről jött? Mikor jött? Miért jött? Senkisem tudja. Senki sem látta. Fehér felhőn az égből szállott alá? Vagy a föld nyílt meg talán, hogy egy fehér látomásnak utat engedjen? A csata piros tüzesejéből nőtt ki, mint égi liliomszál?

Ki tudja, ki tudja? Csak az a tény, hogy ott előttük, köztük áll. Fehéren, szelíden, csöndesen. Körülötte sziporkázva hullanak alá az égő, izzó csóvák. De az anya nem fél. A fiát is idehozta, háború orkán pokol-tüzének közepébe.

Ilyen csodát még a török nem látott. És a sereg, amely ágyúbömböléssel bátran szembenézett, nem bírta ki a fehér asszony mosolyát, ölelésre tárt-karú gyermekének nézését.

Eszeveszetten, hanyat-homlok futva menekültek, ki merre látott.

A mieink pedig porba omoltak, csókolták a szelíd asszony köntösének szegélyét és sírva imádkoztak.

Mert eljött hozzájuk a legnagyobb veszélyben a legjobb, a legszentebb anya, Magyarország Patronája, Mária.

„1686. évében az Úrnak, Budavára visszafoglalásakor, midőn a löporraktár légberöpiült és a heves rázkódás

folytán a fal leomlott, a törökök rémületére, a keresztények örömére Szűz Mária szobra ismét látható lőn.”

Így mondják ezt a történészek.

Ahogy most a derengő félhomályban Szűz Mária legendás szobrára nézek, úgy érzem, hogy nemcsak a falak omlanak Össze, — az égen is támadnak néha rések.

A kápolna misztikus, szürke hangulatában mintha láthatatlan angyalkezek láthatatlan kobzon, láthatatlan húrokon, halkan pengették volna el ezt az örökszép, magasztos, régi, szent emléket.

*

*

*

Évszázadok álma suhant végig a lelkemen.

Régmúlt időkbe vezetett vissza Szűz Mária szobrának márványkeze.

Hát hogy is van az? Igazán régen volt? Hiszen most is, ma is vérzik a nemzet szíve és bős csata tombol köröskörül.

Fegyverben áll a nemzet színe és virága, most is veszélyben van a közös, az a drága, göröngyös arcú, szőkekalászhajú anya, a Haza.

Veszélyben van ezer és ezer anyának egyetlen kincse, a gyermeke, hogy második anyját, szülőföldjét ellenségtől védelmezze.

Látni vélem a tábor fenségesen borzalmas képét. Virágzó élet, halál, hervadás, lelkes előretörtetés, fájdalmas

sóhajtás, amelyre tűzfelhő borul. Két angyal lebeg felette. Az egyik örökzöld babéresőt szór a földre. Ez a győzelem arany szárnyú angyala. A másik vérrózsát hint sírva a csatamezőre. Ez a feketeszárnyú, a halál angyala.

És a bátor, hős fiúk hazáért, királyért utolsó csöpp vérükig küzdenek.

Hej pedig a háború sem olyan már ma, mint régen volt. Valamikor csak sarlózták abban az életet, ma géppel aratják. Valamikor ember ember ellen, fegyver fegyver ellen, kardhegyén vívták a csatát. Ma ennek a sorsát tömegek és gépek döntik el. A levegőben, a víz alatt, a föld alatt, nemcsak földön és vizén. Borzasztó csak képzeletben is végignézni a mai csatát.

De ime, egy másik kép tolul lelki szemem elé. Ez is tábor. Az anyák tábora. Ki sírva, ki bízva, ki tá-molyogva lép. Dobpergésként egy ütemre dobog mindnek a szíve. Mintha valamennyi ugyanazt gondolná, ugyanazt érezné. Kezüket egyforma imádságban tördelik.

Mintha mind Hozzád zárandokolna, Patrona Hungáriáé, hogy fiáért Hozzád imádkozzék. Ki értse meg szavukat, ki támogassa roskadó lelküket? Ki szánja meg a síró anyák bánatát, ha Te ezt meg nem teszed, Égi Anyánk?!

Gyermekükért könyörögnek, gyermekük szép, fiatal, viruló életéért. Odaadták mind, a haza védelmére. De minden anya a te oltalmadra bízza a fiát. Mindegyik azt

kéri, hogy az övét oltalmazd meg. Hiszen a támasza, vigasza, büszkesége, öröme, reménye.

Aki a haza oltalmára egynél többet küldött, az *egynek* érzi mindet. Külön-külön nem is imádkozik értük-Egyformán kedvesek, egyformán kellenek neki. Egyformán nélkülözhetetlenek az anyai szívnek.

Virágot, gyertyát, könnyet, imádságot hoz magával az anyák tábora. Ez a muníciójuk.

Zászlójukra ezer szívverésből, ezer hulló könnyből a Te neved van kihímezve, *Patrona Hungariae*.

Szegény anyák, bízó anyák, kérő anyák, adjatok helyet egy másik csöndes tábornak is. Hisz azok is anyák. Roskadozva, megtörten, csöndesen jönnek. Egynémelyik zokog, a másik könnytelen. Nem kérnek semmit, talán nem is imádkoznak, csak úgy, a lélek ösztönétől hajtván, zarándokolnak Hozzád.

Mindnek vérzik a szíve a háború sebétől. Ezeknek a szegényeknek hősi küzdelemben, a haza oltalmában elesett a gyermekük. Nincs kiért remegni, nincs okuk többé oltalmadat kérni, hiszen már a földé, aki a földet védte.

Szegény anyák, hogyha tudnák, hogy Mária szívéhez ők állanak a legközelebb. Hiszen az ő Fia is a hazáért halt meg, égi hazánkért. Ezeké az asszonyoké pedig föld-anyánkért. *Ember* ennél nagyobb áldozatot nem hozhat. És a szegény, bánatos anyák vigaszt csak a szent ke-

resztnél találhatnak, amelyen *Isten* áldozta fel önmagát az emberért, az egész világért.

* *

Mint olvasón a gyöngyszemek, úgy váltakoznak a képek. Magam sem tudnám megmondani, mennyi időt töltöttem csöndes áhítatba merülten, Hollós Mátyás színes homályú templomának kápolnájában.

De azt tudom, amikor kiléptem az utcára, már nem hullott a hó. A fátyol elrepült, amelyik elfedte szemem előtt a kék égbolt átlátszó harangját.

Téli alkony napsugara aranyozta be a régi templom szürke falait és rózsás pára borult a Duna mindkét partján elterülő, virágzó városra.

Könnyű volt a lelkem, bizó, reménykedő. Mintha csodás biztatást merítettem volna a homályos kis kápolnában Szűz Mária csodatevő képéből. Azt, hogy nem veszhet el az az ország, amelyikben három anyja van minden küzdő katonának. Édes anyja, édes hazája és Patrona Hungariaeja.

Aranylánc ez, amely a földtől az égig ér fel. Csillaglánc ez, amely az égtől a földig ér le. Gyűrű, olyan, mint a sors. Magasztos, szent, hármasszövetség.

Három anya. Az első áldoz, a másikért áldoznak, a harmadik megáldja az áldozatot.

*
* *

Néhány nap előtt a háború betűivel teleírott újságlapról egy-két sor valahogy belefészkelte magát a lelkembe.

Vissza-visszatér gondolataimba, mint kikeletkor a fecskemadár.

Egy orosz katona levele, amely magyar kézbe jutott. Mindenféléről ír, úgy, ahogy a háborúban küzdők szokták. Csaknem valamennyi harctérről jött levél egyforma. Legfeljebb a nyelv más, amelyen írták, és mások benne a nevek. De mindegyik levél szenvedésről és remény-ségről egyaránt beszél.

Az, amelyikre én gondolok, Przemysl ostromáról ír.

Azt írta róla az a bizonyos levél, amely sohasem jutott el a szóke Olenkahoz, hogy „olyan bátor a vár őrsége, mintha csupa ördög volna. A parancsnok pedig egy borzasztó nagy, erős, hatalmas ember. Valóságos óriás. A golyó nem fog rajta, pedig mindig a legnagyobb tűzben áll és parancsokat osztogat. Azt mondják, a dolog nincs egészen rendén és hogy az a nagy, magas ember egyenesen a Rosszal cimborál. De az Iván, aki írja, inkább más egyebet hisz. Ő úgy gondolja, hogy *Fentről* kapnak segítséget. Ő ugyanis azt hallotta, hogy bent a várbán, a kápolnában van egy csodatevő Szűz, olyan, mint az övék Censtochowában és ez előtt a Mária-szobor előtt három püspök éjjel-nappal térdenállva imádkozik segítségért”.

Van-e a przemysli kápolnában tényleg Mária-szobor, nem tudom. Nem hallottam róla. De ez a jámbor hittel megírott levél sokkal többet mondott, mint az írója gondolta.

Azokban a sorokban benne van a mi vitézeink ereje, a mi győzelmünk, Patrona Hungariae csodatévő lényének ismét megújuló közbelépése.

Nem látta még az ellenség. De mégis hisz benne. Fél tőle.

És ahogy a szellő szárnya a távoli rózsa illatát elhozza hozzánk, vagy ahogy a harmatcsepp a napnak sugarát visszarayogja, úgy kél szárnyra ágyúbömbölés és kartácsropogás között egy-egy suttogó szó, amely száll, száll, mint hófehér lepke, száll, száll, mint kaszálás után a rét haldokló virágának a lelke. Csak sűgva, csak halkán suttog a titkos jelenésről, a szent segítségről, a hol itt, hol ott a felhők közt feltűnő fehér zászlóról, amelyen rajta van Patrona Hungariae képe, mely a mi vitézeink élet-halál küzdelmét kíséri. Csak zsongva kél a sűgva ejtett szó, mint nyáron méhek zűmmögése, amely a hófehér lilium aranykelyhe körül mézáldozásra készül.

Látják-e igazán, avagy csak túlizgatott fantáziájuk fest eléjük csodatevő képet? Ki tudja, ki tudja?

Lázálmok ezek? Fantomok? Víziók? Csodák? Ki tudja, ki tudja? Vagy csak imádkoznak, esdve, remegve, remélve, bízva, szenvedve, vérezve, haldokolva szegény,

hős katonák és lelkükben csak imádságuk ölt testet?
Ki tudja, ki tudja?

Olyan ez csak, mint távoli rózsaillat, melyet szellő szárnya hoz magával, mint méhek halk zümmögése hófehér liliom aranykelyhe körül.

De ebben az illatáramlatban, mely messze távolból száll felém, ebből a halk zümmögésből, amely lágyabb, mint a sóhajok visszhangja, ebből a csipkénél lengébb, fehér sugárzásból mégis kirajzolódik a Te szent alakod, Mária.

Sóhajnál halkabb, lágyabb hangok, elnémult lantok húrjainak rezgése, súgva rebegett imák emléke, könnyek néma beszéde, elhaló szívek verése, kialvó lángok sercegése, hulló virágszirmok zörrenése, fehér fátyolfelhők suhanása és a magánynak szent, templomos csöndje, mind a Te nevedet mondja, Mária! Mert ott vagy velük, akik küzdenek és itt vagy velünk, akik értük aggódunk, imádkozunk. Te hallod, Te látod a sok százezer anya könnyét, aki mind Te rád bízta legdrágábbját, a gyermekét. Te hallod a sok százezer anya imádságát, akik mind gyermekükre esdik le szent palástod oltalmát.

Te hallod a Kárpátok vadonában az erdőnek a lelkét, amely zúgva, sírva Hozzád esd ezért a szép, szegény országért. A földért, amely gyökerét táplálja.

A fecske, a gólya ide térnek vissza távol délről, itt van a házuk, kicsike tanyájuk. Ide hozza vissza szár-

nyuknak iránytűje, ha jön a szép kikelet. A madárcák csicsergő éneke is imaként száll fel a magasba, hogy kicsi fészüket kezéd oltalmazza. Nekik a fészek — a haza.

Halkan, félénken megkondulnak a hóvirágok, a gyöngyvirágok és Hozzád imádkoznak a rétek virágai. Ők is itt ébredtek életre, ebben a puha, barna, göröngyös földben, amelyben annyi elporladt honfiszív alussza utolsó álmát. Nincs is talán egy maroknyi föld széles e hazában, amelyikbe ne volna belekeverve egy igaz honfi haló pora. Nincs talán egy talpalatnyi rög, amelyet valaha honfivér nem áztatott. Mert ezer év alatt hány csata szántott végig véres tűzekével a mi szép hazánkon! Talán ezért szeretjük olyan nagyon. Ezért olyan szent nekünk a haza. Szent, mint az édes anyánk. Szent, mint a Patronánk.

És ha ezer ellenség törne is a hazára, nem kell megijednünk, nem kell remegnünk. Mi — úgy érzem — valahogy kivételes helyzetben vagyunk. Mert minálunk minden harcosnak három anyja van. Míg az egyiket védi, a másik imádkozik érte és a harmadik örködik felette.

Az egyik haza várja csókkal, öleléssel, tyúkkal, kalácscsal, ezer becézéssel.

A másik útjában kíséri. Diadalmas babért vagy hősi pálmaágot szán neki. Ha a golyónak hollószárnya

süvít feléje, megvédi. Ha kard tör életére, láthatatlan pajzsával oltalmazza. Ha fáradt, ha fázik, ha éhes, lelki erővel támogatja. Reménnyel hevíti, szép álmokat küld neki, emlékekkel táplálja. Mindenütt ott van vele a legszentebb, a legjobb anya, Patrona Hungariae, Mária.

És ha földanyáért egy-egy bajnok odaadja az életét és édes anyja hiába várja haza, akkor feléje tárja karját égi Anyja. Mert a földi haza helyett égi haza a hősök jutalma.

Minden ember-virágért, melyet a háború learat, egy virággal gazdagabb lesz földanyánk. Minden könnyel, melyet a hősökért sírnak, harmatosabb lesz a rétünk. Minden sóhajjal, mellyel őket temetik, többet susognak az erdőink. Minden zokogással, mely a hősökért felhangzik, több lesz a gerlebúgás, több a fülemile-ének.

Mert azok, akik hazájukért bátran, lelkesülten halnak meg, haló porukban az édes anyaföld emlékében örökké élnek. Nem hervadt levelekként hullnak le ők az élet fájáról, amelyeket minden ősznek bús szele eltemet. Ők hervadhatatlan, örökzöld babérlevelekké válnak és mindaddig élnek, amíg hazájuk él. Belőlük bús, szép dalok lesznek, amelyeket el nem felejtenek, amíg e hazában csókos-dalos leányajk terem.

A hősökből, akik a hazáért küzdenek és akik a hazáért elesnek, a legszebb mesék lesznek. Mesék,

amelyeket évszázadok múlva is ezüsthajú nagymamák meghitt alkonyórán, aranyhajú unokáknak mesélnek.

És minden szem, amely a háború vérálmától lecsukódik, hazánk egén egy új csillagot jelent.

Azt, aki a hazáért küzd, aki győz vagy elesik, azt nem feledi el soha három anyja. Az édes, aki érte imádkozik, aki hazavárja avagy elsiratja. A Haza, amely minden virágában, minden aranykalászában áldja és jószágát meghálálja. És az égi Anya, Patrona Hungáriáé, aki hű fiait soha el nem hagyja, bajban oltalmazza most és ezer év óta.

NEMZETI FOGADALMI TEMPLOM.*

* Előadás a Sacré Coeur irodalmi osztályának 1915. évi június hó 2-án tartott záró-ülésén,

Kilencszáz éve annak, hogy állami létünk megalapozója, akinek felkent homlokát a magyar szent korona először övezte, akkor, amikor szent és sérthetetlen életére az orgyilok akart lecsapni, Szent Pál szavaival így kiáltott fel: „Ha Isten velem, ki ellenem?” És a fegyver kihullott a gyilkos kezéből, aki bűnbánatot esdve, térdre borult.

Egy ember, egy ellenség akart első szent királyunk életére törni. De ő Istennek nevével lefegyverezte azt.

Ma az ellenségek milliói csaknem tűzgyűrűbe szorítják nemzetünket. És felkent királyunknak homlokán a korona töviskoszorú, amelynek szúrásait a nemzet sebei okozzák.

De velünk van az Isten. A magyarok Istene, aki látva a magyarok évezredes küzdelmét, évezredes hitét, a magyar szent korona töviseit babérokká változtatja át és új győzelmek dicsőség-fényének sugarait szórja majd reá. A magyarok Istene a magyar koronára, a magyarok királyára, tej-jel-mézzel folyó, hősi vérral áztatott országára.

Az Isten, akinek keze Szent István király óta megóvta a nemzetet.

Az Isten, akinek nevével sokkal gyakrabban találkozunk azóta, amióta a világháború vérdrámája lángborította csaknem egész Európát.

Mert a világháború tizenkettedik hónapjában minden kétséget kizárólag megállapítható, hogy a tömegek lelkében mélyen gyökerezik az eleven istenhit. Az, amelyik a békében elszunnyadni látszott, de a félrevert harangok első ütéseire, mint komoly és mélységes vallásosság újra az előtérbe lépett.

Amikor Isten segítségét, Isten oltalmát mindenki kéri, a hadvezér és a sorkatona, a trónoknak ura és a nemzetek koldusa, akkor talán mi sem áll olyan közel a nemzet lelkéhez, mint az a kövé vált gondolat, mint az; a templommá vált ima, amelyet nemzeti fogadalmi templomnak nevezhetnénk el.

Hogy az eszme hol született meg, egy meleg aszszony-szívben, egy anyának a könnyében, vagy az egész nemzet lelkében úgy, mint ahogy a tavasz megtermi az ibolyát, a szeretet az imát, — az egyre megy.

Az eszme felébredt. Az eszme elhangzott. A mag el van vetve és életet kér, mert az élethez Joga van Sőt mi több, az életnek van szüksége reá.

A hősöknek, a költőknek szobrokat állítanak. A művészeteknek csarnokokat építenek. A harcosokra csillag- és babéreső hull. Csak Isten ne részesüljön látható jelében a győzelemnek, amelyet az Ő segítségével várunk? Várunk, kérünk, remélünk.

A háború emlékét, amelynek lelke most tisztító orkáknént bömböl végig a földön, s vérözönében annyi színaranyat és annyi salakot vet napvilágra, — igen, a háború emlékét lehetne-e méltóbb és maradandóbb módon megörökíteni, mint egy kővé vált imában, mint egy templommá vált babéردőben, amelyet a nemzet szeretete emelne a Magyarok Istenének.

Meg kellene már most alapozni és később megalkotni egy *nemzeti fogadalmi templomot*, amelynek két főpillére: a hazaszeretet és a hit.

Egy templomot, amelyet építeni, amelyhez téglái vinni mindenkinek joga és kötelessége, aki átérezte és átszenvedte a háború megrázó és fölemelő hullámvéréseit.

Igaz, hogy ma a nemzetre sok szent kötelességet rótt a méreteiben és jelentőségében óriási háborúnak rendkívül súlyos terhe és a nemzet sebeit nemcsak a kórházakban kell bekötözni. A szegények ellátása, az árvaügy, a rokkantügy és a háború által megingatott gazdasági egyensúlynak helyreállítása még sok gondot ad, sok áldozatot követel még a nemzettől.

Épen ezért a felvetett eszme, a nemzeti fogadalmi templom terve nem kér egyebet, mint egy ígéretet, mint egy fogadalmat, amely a háború véresőjének megszűnte után a győzedelmes béke aranysugaras jövőjében rója majd le háláját, köszönetét Azzal szemben, akinek segítségétől a Győzelmet, a Békét kéri.

Tehát a fogadalmi templom megvalósításának a terve nem a jelen pillanatban kér pénzáldozatot, avagy új anyagi megterhelést. Csak a nemzet ígéretét, vagyis egyeseknek hazafias lelkiismeretük és vagyoni helyzetük alapján tett fogadalmát kéri, hogy a háború szerencsés befejezése után néhány éven keresztül, évente néhány koronát áldoz arra a célra, amely ma még csak eszköz, a nemzeti közóhajnak, a győzedelmes békének elérésére.

És ha a gondolat szárnyat ölt, az eszme testté válik, akkor a nemzet lelkébe ültetett magból — az ország szívében — egy eleven, egy élő temploma lesz a háború emlékének.

Gyermekek imája, anyák könnye, hitvesek szívverése, mátkák sóhajtása, özvegyek zokogása, egy egész nemzet öröme és gyásza, hite és aggodalma, bizalma és reménye, büszke bátorsága és féltő könyörgése örökre élne abban a templomban.

Megszentelt érzések, egy ország szívverése kongana a harangjában. A haza oltárára helyezett fájdalmas fátylai lengenének tömjénes homályában. A háború orkánja, győzelmi mámore bűgna az orgonájában. A hazaszeretet csillaga égne a gyertyáiban. A hősök babérja övezné az oltárát és az örökmécnek tündöklő lángja hirdetné Isten kifogyhatatlan jóságát.

A béke galambja fészket rakna boltíves csarnokában, hiszen a háború hollójától megvédené a Szentlélek oltalma.

És így a Szentlélek galambszárnya alá helyezve az eszmét, győzelmes útjára küldhetjük a nemzeti fogadalmi templom megvalósításának a tervét. Egy templomét, amelyet e szent, nagy idők hite épít majd meg.

Panteon lesz az, amelyben örökké élnek majd azok, akik a hazáért küzdöttek, véreztek, elestek. Akiket szerettek, akiket féltettek, akiket hazavártak, akikért imádkoztak.

Hányan vannak vitéz harcosaink között, akiknek drága, forró vérét idegen föld ismeretlen hantja itta fel. Akiknek a sírjára nem ültethet virágot, nem helyezhet keresztet a kegyelet. A templomban elhelyezett kőcocco, egy téglá, egy márványtábla reá vésett névvel, örökre megőrizné emléküket. És századok múlva is hála-babért szórna nekik a kegyelet. Imává vált könnyek itt keresnék szeretteik lelkét, akik a haza védelmére a dobszót követték.

Örömtüzek, hálakönnyekek, a visszatért hősöknek éltük oltalmáért márvánnyá vált hálaimái még bővebben szolgáltatóknak a templom építési anyagát.

Észre sem vennők, oly hamar épülne ég felé a tornya és templomszegény fővárosunknak egy új, egy fenségesen szép monumentális temploma volna.

A templom hajójában összegyűjtött tépett zászlók, győzelmi lobogók elmesélnék nemzedékről-nemzedéknek, hogy valamikor régen, amikor ezer veszély tört erre a szegény, szép hazára, vele volt és megoltalmazta

Istennek a jobbja. A Szentlélek szárnyán hozzánk szállt a béke. Vérrrel itatott földből babéردő nőtt ki. Mert a nemzet lelkében erős volt a szeretet, amely hazájához fűzte, erős volt a hit, amely Isten oltalmára érdemessé tette.

És időtlen-időig hirdetné a templom homlokzatán Szent István mondása „Ha Isten velünk, ki ellenünk,” a nemzetnek évezredes erejét és hitét; Azt, amely a nemzetnek nagyságát jelenti és győzelmét ígéri.

Száll a szó, száll a gondolat, a nemzeti fogadalmi templomnak nagy és szent eszméje, e nagy és szent időkbén, minden magyar ember lelkébe.

Ne üzzék el az eszme galambszárnyát. És a szó ébressze fel az egész nemzetnek visszhangját.

TARTALOM:

TARTALOM.

Előszó.....	5
A háború küszöbén	7
A magyar nőkhöz.....	13
A magyar gyermekekhez.....	21
Búzavirágok	27
Az én katonáim.....	33
Kártyavárak.....	39
Jótekonyság.....	47
Kongregációk a Caritas jegyében	55
A szeretet hajléka	75
Mit írnak a sebesültek	85
Karácsony.....	99
A háború és a gyermek.....	107
Háború és korzó	115
Háború és divat.....	123
Hóvirág	133
Feszület a háborúban.....	139
Színek az éjszakában	145
Az első fegyvertől az utolsó fegyverig.....	153
Addio	161
A három anya	171
Nemzeti Fogadalmi Templom.....	195

APOSTOL-NYOMDA R.-T.
BUDAPEST, HORANSZKY-U. 20